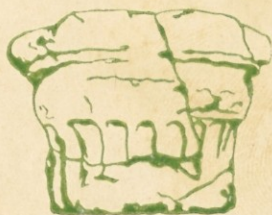

FRANCE BRENK

***POSLEDNJE
USTOLIČENJE***

LJUDSKE IGRE / 14. ZVEZEK

Ta knjiga spada med redna izdanja
ZALOŽBE LJUDSKIH IGER
za 1935—36

Izdanja „Založbe ljud. iger“ urejuje Niko Kuret

P O S L E D N J E   U S T O L I Č E N J E

TA IGRA

je za verske združbe, za dijaška, prosvetna, delavska, izseljenska društva prosta vseh avtorskih tantijem za čas prve naklade. Pravico do uprizoritve dobi vsak izmed navedenih odrov: a) če je naročnik rednih izdanj „Založbe ljudskih iger“, z nakupom še desetih izvodov zadevne igre po znižani ceni, b) če ni naročnik, z nakupom petnajstih izvodov zadevne igre po knjigarniški ceni. — Vsako uprizoritev je treba vnaprej javiti založbi, prijavi pa priložiti potrdilo o nakupu predpisanega števila izvodov igre (ako se nakup ni izvršil neposredno pri založbi sami). Za ostale odre veljajo glede tantijem določbe avtorskega zakona.

L J U D S K E I G R E

14. ZVEZEK

**POSLEDNJE
USTOLIČENJE**

SLAVNOSTNA LJUDSKA IGRA V PETIH DELIH
OB PETNAJSTLETNICI PLEBISCITA

NAPISAL FRANCE BRENK

1935

IZDALA IN ZALOŽILA
„ZALOŽBA LJUDSKIH IGER“

KOMISIJSKA ZALOGA JUGOSLOVANSKE KNJIGARNE
LJUBLJANA

Vse pravice uprizarjanja, prirejanja za radio, filmanja in prevajanja pridržane. — Copyright by „Založba ljudskih iger“ 1955.

DX 886.3

N 36040 / 1959

Tisk tiskarne Tiskovnega društva r. z. z o. z. v Kranju
(France Uhernik, Kranj)

UVOD

V zgodnji pomladi, 18. marca, leta 1414. se je zgodilo.

Ni bil to dogodek, ki je na mah razdelil preteklost od bodočnosti, ki je narodu vzel vse pravice za pet sto in še več let. Bil je zadnji svobodni dih onemoglega ljudstva, ki je še upalo v nekdanjo svobodo, v svojo „staro pravdo“, v svojo moč, ki je pa že nikjer več ni bilo. Ena izmed največjih tragedij naše zgodovine, posledica sto in stoletnega sistematičnega dela treh nasprotnikov: nemških cerkvenih dostojanstvenikov, plemstva in habsburških vladarjev. Tujcev, ki so bili med seboj v neprestani borbi za večjo oblast, ki pa so bili edini v tem, da je treba preveč svobodoljubno ljudstvo najpreje gospodarsko uničiti, da je potem voljno, svojo svobodo, vse svoje pravice dati gospodu za drobtino kruha.

Slovenski jezikoslovec Kopitar je zapisal: „Današji Nemci ne poznajo slovenske narodnosti: toda Einhard, življenjepisec Karla Velikega, jo je poznal dobro.“

„Slovenci niso bili vedno ubogo kmečko ljudstvo, kakor jih vidimo v novejših stoletjih. V zgodnjem srednjem veku so bili krepki borivci za politično neodvisnost, prvi ustanovitelji držav med Slovani, trdovraten in neukrotljiv narod. Samo narod te vrste je mogel ustvariti in ohraniti v dneh svojega suženjstva tako čudo politične, historične in demokratske zavesti, kakor je bilo ustoličenje in prisega vernosti slovenskih vojvod na Gosposvetskem polju pri Celovcu“ (dr. Bogomil Vošnjak, „Poglavje o stari slovenski demokraciji“).

Peisker pravi: "Toda našli so še težjo nalogo, zgraditi svojo grobo svobodo v redno državo. To so Korošci sijajno izvršili in so ostali v resnični svobodi brez plemstva dolgo časa."

„Krnski grad," pravi Vošnjak, „je bil prestolica slovenske Koroške v ranem srednjem veku, jedro velike slovenske moči v srednji Evropi, države, ki bi ne bila nikdar dovolila, da se stvari nemška nacija, kakor se nam to danes kaže. Ali bila je nesreča za Korotan, da je bila krščanska cerkev orožje njegovih sovražnikov, in da so bili koroški Slovenci pokristjanjeni od tuje, protinarodne cerkve. Ako bi bila imela koroška narodna država podporo krščanske cerkve narodnega izvora, bi se ne bil nikdar zgodil polom slovenske politične neodvisnosti. — Prišli so škofje iz Salzburga; bili so Nemci, najhujši zaščitniki germanske državne sile. Niso bili v korist slovenski svobodi in slovanskemu bogoslužju, ki sta ga vpeljala v cerkev velika slovanska apostola Ciril in Metod. — Slovenski čut za politično svobodo pa je bil prejak, da bi ga bilo mogoče naenkrat udušiti. Stare slovenske državne oblike in običaji so preživeli padec slovenske prave neodvisnosti. Bil je to boj, trajajoč stoletja, bojevan z žilavostjo in pasivno obrambo. Toda najvažnejši znak močnega političnega simbolizma je bilo ustoličenje in prisega zvestobe korotânskîh vojvod. To je čudo političnega simbolizma, ta ceremonija, prava zakladnica političnih in legalnih idej."

In Bodin je zapisal v svojo „Republiko": „Koroška vojvodska ceremonija nima para na svetu" (*Six Livres de la République*, Livre I., chap. VIII.). — Edina je na svetu, kot izraz ljudske suvernosti v državni ceremoniji. — Prav tako pravi Enej Silvij, papež Pij II., v svoji knjigi *„Asiae Europaea elengatissima descriptio"*, da je ustoličenje zgled državnega simbolizma brez primere na svetu.

In poslednje ustoličenje? Samo zadnji videz, zadnji dih umirajoče svobode, drugega nič . . . .

V minulih sto letih so se zgodili usodni dogodki, ki so strli v ljudstvu poslednji odpor. Kuga jih je pomorila na tisoče, potresi so rušili kmečka domove, vitezi so požigali in ropali. plemiči so se bili med seboj. Ždeli so v svojih varnih gradovih, drug drugemu niso mogli do živega drugače ko z uničevanjem ljudskega imetja, ki je bilo neposredno tudi plemiško premoženje.

Cerkveni dostojanstveniki, Habsburžani in plemstvo so bili drug na drugega ljubosumni. Vsak je hotel biti močnejši od drugega. Hotelo se jim je vedno večje oblasti, vedno več denarja. „Stare pravde“ ni spoštoval nihče več. Nalagali so novih davkov, tlaka je bila vedno hujša, narod pa uničen. Kmetje so izgubljali svoje domačije. Podajali so se v svet, iskat si boljšega kruha. Mnogi izmed njih so postali drvarji, obrtniki ali rudarji.

Bremena pa so bila vedno neznosnejša. Denar, moč, oblast so bili smotri, pot do tega pa laž, hinavščina in nepoštenje. Slavus (Sloven), je pomenil isto, ko selavus (suženj.) V mitninskem cenovniku pa je bilo zapisano: „Od žrebca in sužnja, ki se priženeta iz slovenskega kraja na sejm, je plačati isto mitnino, ko za kobilo in hlapca“ (Dr. Potočnik: Vojvodina Koroška, II.).

Tedaj pa je nastopil Habsburžan Ernest, ki je končno spet pokoril degenerirano plemstvo.

Roparski vitezi so prenehali s svojim pustošenjem. Zakon je velel, da je obsojen na smrt vsakdo, ki krši red in mir, ki ograža varno potovanje in uničuje blagostanje.

Višje plemstvo je bilo zaradi razvratnega življenja zadolženo. Dela ni bilo že davno več vajeno, Ernestova moč pa mu je jemala možnost nelegalnega izmozgavanja ljudstva. Zato se je v tej dobi pričelo uveljavljati predvsem nižje plemstvo, ki je bilo doslej močno zatirano in je

vprav zato ohranilo v sebi moč in voljo do življenja. In končno se je zdelo, da bo tudi za ljudstvo nastopila nova doba blagostanja.

Nad vsemi Ernestovimi uspehi pa je ždel Salzburg, ki ni niti za hip opustil svojega preračunanega dela. Vedno več Nemcev je prihajalo v naše kraje. Sistematično ponemčevanje se je nadaljevalo. Ni bilo namen samemu sebi, saj se ljudstvo tedaj sploh še ni zavedalo pripadnosti kakršnemukoli narodu (le kmet je bil isto ko Slavus = sclavus, in tujec, ki ga kmet ni razumel, kadar je govoril, je bil gospod): tudi ne Kristusovem nauku, ampak želji po zemlji, hlepenju po **oblasti** v neodločenem boju z Oglejem in njegovim cerkvenim predstavništvom.

Menih Ciril je zbežal iz Osojskega samostana. Spoznal je bil, da je Kristus nekaterim samo sredstvo in pot do oblasti. Salzburg ukaže Ernestu, naj nevarnega meniha, ki širi med ljudstvom „krivo vero in laži“, ujame. Ernest noče. Hoče pokazati Salzburgu svojo moč. Grof goriški, Henrik IV., predstavnik tedanjega degeneriranega plemstva, mu očita, da dela proti sebi, ker nasprotuje mogočnemu Salzburgu. — Ernest pa: „Nihče ne dela toliko zase, kakor jaz. Ker hočem pridobiti največ, bom pravičen, in ne pojdem za vami, grof.“

In še nekaj je bilo. Na jugu so pričeli vznemirjati krščansko, kolikortoliko solidno, umirjeno Evropo, Turki. Ernest je slutil nevarnost tudi s te strani. Kdo ve, plemstvo še vedno ni bilo zanesljivo in kadar bi bil on v nevarnosti, bi se lahko pridružilo celo njegovim sovražnikom.

To so bili glavni vzroki, da se je dal Habsburžan Ernest zadnji ustoličiti po starem obredu na Gosposvet-skem polju. Tako je hotel pridobiti zase najnižje plasti ljudstva, kmete, ki so bili že stoletja teptani.

Tako se je začela žalostna komedija, ki jo je Ernest zagovarjal pred porogljivim posmehovanjem svojega dvora in plemstva: „Samo mimogrede bomo to storili! Dva dni izgubimo, več ne! Grede, ko potujemo po stari navadi ustoličenih vojvod v Sveto deželo. Če ne bomo prišli prav v Sveto deželo, se bomo poprej vrnili. Potovali pa bomo na vsak način, Čemu ne bi storili te malenkosti, ki nam utegne toliko koristiti, mimogrede?“

In zgodilo naj bi se v zgodnji pomladi, 18. marca, 1414.

Ljudstvu je zastal korak v pričakovanju. Teptani in revni so verjeli v poštenje in pravico. Po svoji dobroti so sodili dobroto drugih.

Od vseh strani so prihajali: kmetje, pastirji, rudarji, žene, otroci, da bi videli, česar njihovi očetje in dedje niso doživeli, o čemer pa so jim pravili leto za letom v dolgih zimskih večerih. Dedje so učili očete, očetje svoje otroke. Vsi so znali odgovarjati pri ustoličenju, vsi so prosili knežjega kmeta Šaterja, naj dovoli pravičnemu vojvodi, da sede na njegov kamen in jim zavlada.

Knežji kmet pa je stal sredi vsega. Bil je med tistimi, ki se je zavedal vsega. Upal je z narodom in obupoval s tistimi, ki so zapuščali svoje onemogle očete in odhajali v mesta, iskat si boljšega kruha, in s tistimi, ki so se ženili s tujkami, da bi si pridobili ugled pri gospodi.

Onemogel je stal pred ljudstvom, ga rotil in mu dovedoval pravice, svobodo in moč nekdanjih dni: „Svobodno, po svoji volji in v svojem jeziku dajemo knezu Ernestu vojvodsko oblast!“

Toda sinovi so šli dalje po svoji poti. Niso mu verjeli. Tudi Šaterjev sin je bil med njimi. Skrušen starček je priznal: „Med seboj smo razdvojeni, nič več ne bo svobode. Sinovi izdajajo svoje očete.“

Šater je slutil, kaj se je zgodilo v tistih dneh. S poslednjimi silami pove ob kamnu sinu vpričo ljudstva

svojo oporoko, da bi ohranil vero vsaj še v tistih, ki so verovali.

Sledi ceremonija, vprašanja, odgovori. V ljudstvu raste upanje. Mogočnejše in jasnejše odgovarjajo. A vse to preseka Ernestov glas: „Ne vem, kaj hočeš, ne razumem tvojega jezika.“

Tedaj se poslednjič dvigne Šater: „Kdor pa po krivem prisega ljudstvu, kdor laže Bogu in naravi, naj bo preklet in njegov rod naj propade v potokih krvi.“

In vse to se je zgodilo. Za pet sto in več let je narod izgubil svobodo. Na vedno enak način je ljudstvo podlegalo in izgubljalo pravico za pravico.

Ni se nič naučilo, nič ni pridobilo.

Vedno so bili med narodom izdajavci, ki zaradi sebe niso pustili, da bi se ljudstvo otreslo hlapčevstva, suženjstva in vdanega trpljenja.

Ernest je vedel, da ljudstvo sluti vso ironijo ceremonije, kakršne prav za prav ni hotel. Storil je vse, kar je še mogel in utegnil. Meniha je oprostil in knežjemu kmetu Šaterju je podelil vse svoboščine in stare pravice na njegovih posestvih v Pekrčah in Blažji vasi. Drugega ni vedel in videl. — Le to je še dejal goriškemu grofu, ko sta se srečala pri grmadi med ljudstvom: „Naučil sem se, da je narod pametnejši od grofov in plemičev, ki mu niti s hinavščino in lažjo ne morejo škodovati. Narod je vedno pošten, mi pa, ki vladamo, smo dostikrat zaslepljeni.“

Toda tudi te dobre volje ljudstvo ni bilo deležno. Niti toliko močno ni bilo več, da bi sprejelo ponudene dobre, kaj šele, da bi spoznalo položaj, svoj pomen in terjalo pravice.

„In čim bolj se bližamo koncu srednjega veka, tem pasivnejši so kmetje, ali kar je že skoraj isto — Slo-

venci“¹⁾. „Od Ernestovih naslednikov je vojvoda Friderik, ki je bil tudi nemški kralj, prosil l. 1445. koroške deželane, naj mu zaradi „**kraljevskega dostojanstva**“ spregledajo sejo na knežjem kamnu ter se zadovoljijo s podelitvijo fevdov in podelitvijo deželnih privilegijev v Št. Vidu. Da pa ne bodo deželani prikrajšani, jim obljublja, da neravnanje po starem pravu nikakor ne bo v škodo njihovim svoboščinam. Deželani so se kraljevim prošnjam vdali. S tem pa je bil gosposvetskemu obredu zadan smrtni udarec. Tujim vladarjem se je umestitev po kmetu **zdela odslej poniževalna**. Mnogi izmed njih nimajo odslej niti volje, niti časa, da bi prišli osebno na Koroško in se tu podvrgli starim pravnim običajem. Najprej je povsem odpadlo umeščanje po kmetu na knežji kamen pri krnskem gradu. Nekoliko dalje se je ohranila poklonitev stanov pri vojvodskem prestolu. Ob navzočnosti in sodelovanju deželnega kneza je prišlo do nje še v letih 1564 in 1597. V 17. stol. se je poklonitvena ceremonija na vojvodskem prestolu vršila še dvakrat ali ne več ob osebni prisotnosti deželnega kneza, marveč le njegovega namestnika (1651, 1651). Končno so tudi to poklonitev prenesli v Celovec, kjer se je zadnjikrat vršila leta 1728“²⁾.

In nazadnje le še misel h knjigi dr. Georga Graberja: „Der Eintritt des Herzogs von Kärnten am Fürstenstein zu Karnburg“, k vsem podobnim brošuram, brošuricam, k privzgojnemu prepričanju in današnjemu mnenju o ograjenem vojvodskem prestolu na Gosposvetskem polju in o restavriranem knežjem kamnu v deželni hiši v Celovcu: Vsaki objektivni sodbi je nemogoče trditi, da bi bila ceremonija ustoličenja nemškega izvora. Brez dvoma je, da je nastala v zgodnjih dneh življenja slovenske narodne

---

¹⁾ Kos: „Zgodovina Slovencev“, I, 207.

²⁾ Kos: „Zgodovina Slovencev“, I, 187.

države, tedaj, ko o tujem življu na Koroškem še ni bilo govora, ko so „segale meje slovanske zvezne države najmanj od Labe pa do zgornje Drave in Save“¹⁾. Ceremonija pa je bistveno kmečka, kmet je njeno središče in nemogoče je misliti, da bi si bil kak tuj vladar izmislil ceremonijo, ki ga je skozinskoz tako poniževala“²⁾. Poleg tega pa se je rodila iz ljudstva, o katerem pišejo srednjeveški Nemci v Schwabenspieglu: „Ne sprejmejo nase vlade plemstva ali sile, temveč samo vlado poštenja in zvestobe.“ Iz ljudstva, o katerem je bil pregovor: „Ne sname klobuka pred nemškim cesarjem: on je slovenski kmet!“³⁾ „Vojvodski kmet je imel pravico nositi klobuk na glavi v cesarskem dvoru.“ Ljudstvo s tako samozavestjo je pač moglo terjati od svojih vladarjev pravice na tak način.

Res pa je, da se je ceremonija spreminjala s prihodom in oblastjo tujcev. Vendar je ostala v bistvu nespremenjena do l. 1414, razen obreda ob prestolu na Gosposvetskem polju. Šele takrat, ko je s Celovcem vred zgorela pisana „stara pravda“ in ko se je ceremonija zazdela vojvodi Frideriku, nemškemu kralju, **poniževalna za kraljevsko dostojanstvo**, je obred postal čisto nemški, to se pravi, nič več ga ni bilo, izginil je z vsemi pravicami vred.

Sprejeli so samo vlado poštenja in zvestobe, in po svoji dobroti so sodili dobroto drugih. Zato so izgubili svobodo in vsa zgodovina slovenskega naroda je v tem, da se od pamtiveka krčijo njegove meje.

---

¹⁾ Kos: „Zgodovina Slovencev“ I. 52.

²⁾ Dr. B. Vošnjak: Poglavlje o stari slovenski demokraciji.

³⁾ Dr. B. Vošnjak: Poglavlje o stari slovenski demokraciji.

POSLEDNJE USTOLIČENJE

O S E B E:

JURIJ ŠATER, knežji kmet.

JURIJ, njegov sin.

CIRIL, menih, benediktinec.

ERNEST, knez in vojvoda.

CIMBURGA, njegova žena.

HENRIK IV., grof goriški, koroški palatinski grof.

RAVBAR, vitez.

VERONIKA, njegova hči.

SEL salzburškega nadškofa.

ARNOLD, žid.

SARA, židinja, ki streže po gradovih.

SMREČNIK	}	drvarji.
LIPNIK		
JOZI		

MOJCA, Jozijevo dekle.

HANKA, njena sestra.

PROSEN	}	kmeta.
ZABERNIK		

OPLAZ	}	rudarja.
ŽLEBNIK		

LOVRENC, kamnosek.

FOLTI, njegov dvanajstletni sin.

TOMAŽ, desetleten fant.

ROK, star pastir.

VOJAK.

Možje, fantje, dekleta, žene, otroci, kmetje, rudarji.

Godci, Jodlar, vojaki.

Vojvodovo spremstvo: plemiči, duhovniki, grofje, konji,
psi, sokol, govedo.

DOGODKI PRED USTOLIČENJEM

Knežji kamen ob cerkvi sv. Petra pod Krnskim gradom. Ob kamnu visoka lipa, okoli raste grmičje, bodeče neže in ščavje. Na kamnu kamnoseško orodje, na tleh nekaj vreč in cunj. — Nenadoma zadone fanfare s Krnskega gradu. Pričakujejo kneza. Miren večer. Zgoraj je slišati jodlanje, oddaleč se včasih oglasi pasji lajež. Blizu nekje pojejo drvarji „Jurjevico“. Pesem se oddaljuje. Od nekod prihaja **Folti** in piska na leseno piščalko. Za lipo leži **Lovrenc**, skrit še za deblom. V začetku dejanja se pretegne in prevali, da ga vidijo ljudje. Od časa do časa zasmrči. Ob njem leži pes Henrik.

Folti

(budi očeta):

Oča! Halo, oča! Sonce bo kmalu zašlo, pa danes niste še nič naredili.

Lovrenc

(postaren, siv mož. Malo jeclja, da je včasih kar smešen. Počasi se brihta in nekaj godrnja.)

Folti

Halo, alo oča! Zdaj ste se pa že naspali!

Lovrenc

(leze pokonci):

Salamenski pob! Nič drugega ne zna kot brundati v svojo piščal pa mene buditi! — Halo, halo, oča!

(Gre leno h kamnu.)

Bom že naredil! Saj je še tri dni časa!

Folti

(sedi ob grmovju in piska na tihem dalje):

Kar nič se ne jezite! Če do večera ne boste naredili vsaj nekaj, vas bo graščak spodil in drugega najel!

Lovrenc

(je že mislil pričeti z delom. Jezen):

Kaj?

HANKA

(mlado, lepo dekle v coklah, rdeči ruti in domači noši. Zasopla pride od leve. Gre proti desni v ozadje. Na hrbtu nosi težak koš, poln medu in vina. Postoji, da bi se spočila, koš nasloni na knežji kamen):

Bog daj, oče Ovrenc! To je breg, da človek komaj sapo dohaja!

Lovrenc

(se brž pomiri in ji hoče pomagati sneti koš z ramen. Jeclja):

Hanka? Kje si se pa ti vzela?

Hanka

(noče dati koša z ramen):

Ni treba, Ovrenc! Mudi se mi! Medu in rebule nesem v grad, pa moram biti zgoraj pred sončnim zahodom.

Lovrenc

(tleskne z jezikom):

Rebule? Saj, to je! Če je kdo gospod, pa pije rebulo! — Ali ste jo doma pridelali?

Hanka

Nekaj tudi. — Ni bilo nikogar sem?

Lovrenc

Kaj pa naj bi tukaj iskal?

Hanka

E, vi pa ste res pravi! Kneza bodo tu sprejemali danes, kneza! Kaj nič ne veste?

Lovrenc

Kakšnega kneza?

Hanka

Zakaj tolčete po kamnu, Ovrenc?

Lovrenc

Zaradi kneza?

Hanka

Menda že! Saj tudi jaz grem v grad zaradi kneza!

(Dvigne koš.)

No pa srečno!

(Proti desni.)

Lovrenc

(bulji za njo):

Srečno! — Pa naj bo zaradi kneza!

(Prične tolči spet po kamnu.)

ROK

(star, siv pastir, od desne v ozadju. Za pasom ima čutaro, v rokah dolgo palico. Za vratom ali pod pazduho nosi majhno jagnje. Sreča Hanko):

Bog daj, Hanka!

Hanka

Bog daj, Rok!

(Zagleda ovčko.)

Kaj se vam je izgubila?

Rok

V dolini sem jo šele našel.

Hanka

V grad grem. Imate kaj sira na prodaj? Lahko vprašam, če ga potrebujejo.

Rok

Jaz nimam za grajske in njihove solde ničesar. Sam lahko pojém; če imam pa odveč, spravim pod skalo za drugič.

Hanka

Ampak Rok, za kneza, ne za grajske!

Rok

Saj veš, da so vsi enaki, samo drugačne cunje imajo na sebi.

Hanka

Naj bo po vašem! Ali počakate kneza?

Rok

Nisem prav nič radoveden, kakšen je. Ostanem, da bom videl ljudi, ki bodo po tolikem času spet od vseh strani prišli — in še nekoga bi rad srečal.

Hanka

Koga neki?

Rok

Oho, si radovedna, kaj?

Hanka

No, pa mi vseeno povejte!

Rok

Da bi ti? — Veš tistega, ki bo tudi tebi znal pomagati.

HANKA

(nekoliko zmedena):

Meni?

(Odkima.)

Si bom kar sama,

(Odide.)

Srečno, Rok!

Rok

(gleda za njo, gre do Lovrenca):

To je že vse zaraslo in razpokano!

Lovrenc

Rok, dolgo že znam, kar znam, takega kamna mi pa še ni bilo treba čediti.

Rok

Če se pa več ko sto let nihče ni brigal zanj.

(Sede, vzame iz torbe kruh in sir ter jé. Ovčko položi zraven sebe.)

Ali je kuža kaj hud?

Lovrenc

(neha delati):

Henrik, tá, tá, tá! Čisto pohlevna živalca je !

(Poizkuša, da bi pes skakal čez vejo.)

Hop, Henrik! — Noče! Hop! — Pa je znal! Od Ravbarja sem ga kupil, od graščaka...

Rok

Ali mu je bilo že takrat ime Henrik?

Lovrenc

O, seveda! Jaz bi mu takega krščanskega imena ne dal, ker je preveč len.

Rok

Len? Ravbar ga je menda nalašč tako krstil. Henrik je ime tudi goriškemu grofu, Ovrenc!

Lovrenc

Moj kuža pa ne bo nikoli grof. Kaj ne, Henrik! — Hop! Alo! Mrha noče! Predobro se mu je godilo. Gospodična Veronika, grofova hčerka, ga je imela strašno rada, zato ga je gospod grof prodal. Pravijo, da ji je rekel, da mora misliti na moža in ne zmeraj samo na Henrika.

Rok

Veronika?

Lovrenc

Ali jo poznaš?

Rok

Vse poznam. Si videl dečlo, kako je težko nesla v breg?

Lovrenc

Hanko?

(Prikima.)

Rok

Vidiš! Od jutra do noči dela deklè, kakor vse naše. Nazadnje pa pride takale grajska gospodična in ji odje poba. Naši fantje so pa tako neumni, da nore za tistimi gosposkimi „bledicami“, pa jih niti razumejo ne, kaj govorijo.

Lovrenc

(začuden):

Komu ga odje?

Rok

Komu? Ti pa res ne poznaš drugega ko kamen in svojo roko.

Folti

(je med tem zlezel v lipo):

Oča, delati bo treba!

Lovrenc

(se razjezi):

Ta presneti falot! Že spet ne da miru!

(Vzame sekiro in prične sekati grmovje in ščavje okoli kamna.)

Komu ga odje?

Rok

Hanki Jurija, vendar! Saj že vsi kmetje to vedo!

Lovrenc

(obstane z delom):

Hercogovega sina Hanki? — Pa saj ne bosta napačen par!

Rok

Kugo, potrese, vse smo že prestali. Na tisoče kmetov je pomrlo, gospoda pa je sedela varna v svojih gradovih. Potem so se roparski vitezi klali med seboj. Gospoda je bila varna za obzidjem. Ker drug drugemu niso mogli do živega, so klali kmete svojih gospodov nasprotnikov in jim požigali kajže. Sedaj, ko je konec, se je začelo drugače. Naši sami sebe uničujejo. Tako nas kmalu ne bo več.

Lovrenc

Rok, ti zmeraj preveč veš za nazaj in za naprej. Mene pa vsega fant spomni, vidiš! Malo se razjezim

da pob ne pozabi, da sem njegov oča, naredim pa le vse, kar reče, ker je čisto pameten ta falot.

Folte

(z drevesa):

Kaj ste rekli, oča?

Lovrenc

(se razjezi.)

Boš tiho!

(Folti spet piska, leze v vrh.)

Rok

Tebi je lepo, Ovrenc! Po gradovih delaš, dobro ješ in zaslužiš. Jaz sem imel nekoč veliko kmetijo. Pet plugov. Pri tlaki sem se valptu uprl in peljali so me na grad. Graščaku sem povedal tisto o kugi, potresu in roparskih vitezi. Vrgli so me v ječo in mi vzeli grunt. Hercog Šater se je potegnil zame. Potem so me izpustili, grunta pa nisem dobil nazaj. — Nikomur več ne verjamem. Tudi hercogu ne, čeprav je poštenjak, najmanj pa knezu, ki bo danes prišel in se čez dva dni dal ustoličiti. Davki so vsak dan večji, graščaki so že polovico nejevoljnikov pometali v ječe. Vsak dela z nami, kar hoče. — Samo na nekoga še upam...

Lovrenc

Ustoličiti se bo torej dal?

(Spet preneha z delom.)

Zato moram očediti ta kamen!

(Prične hiteti.)

To je pa nekaj drugega!

Rok

Oča so mi pravili, očetu ded in dedu babica, kako je včasih bilo. Več ko sto let je že tega, odkar je

bil ustoličen zadnji vojvoda. Takrat smo imeli še pravice, takrat je kmetovo delo nekaj veljalo. Imel je živež za dom in za prodaj. Medtem se je vse spremenilo! Kmet še bolj dela kot včasih, pa še zase nima dovolj. Jemljejo mu ljudje, ki jih niti ne razume, ko ga terjajo.

Lovrenc

Dobro, da tebi in meni ne morejo nič vzeti!

Rok

V ječah je za oba še prostora, le verjemi! Pa tudi psa ti lahko vzamejo, če bo v hosti ujel zajca, ali pa če zvedo, kako mu je ime. Preteto nevarno ime ima!

Lovrenc

Henrik? Kaj me briga, če so tudi našega grofa na to ime krstili! Naj pa premeni ime, če mu ni po volji! Laže se mu bo privadil ko moj pes. Kar pokliči ga z drugim imenom, pa boš videl, da ne bo nič slišal.

(Pusti delo in kliče psa.)

Folti, Folti, tâ, tâ, tâ! No, vidiš, nič!

Folti

(v lipi):

Kaj pa je oča? — Ali še zmeraj niste začeli?

Lovrenc

(se razjezi):

O ti . . . !

Oddaleč se zasliši „Jurjevica“. Petje se približuje.)

„O, Jurjevica moja, zakaj ti usta rde?“

„Robidnica, moj očka, ozaljšala jih je.“

„O, Jurjevica moja, razvneta ličeca?“

„Verjemi, dragi očka, od zlat'ga sončeca.“
„Ko modri cvet plavice oči se ti bleste?“
„Oh, očka moj, le sonce jim pilo je solze.“

Rok

Drvarji!

Lovrenc

(spet hiti z delom):

Sem gredo!

Rok

(vstane, gleda v ozadje):

Smrečnik, Jozi, Lipnik! Presneto težko nosijo!

Lovrenc

(spet nič ne dela, stoji ob Roku in gleda):

Zapojejo pa skoraj tako, kakor smo mi včasih!

JOZI, SMREČNIK, LIPNIK

(pridejo na oder sklonjeni, s težkimi butarami drv na plečih. Iz ozadja levo pridejo desno spredaj. Drug za drugim vržejo butare ob tla.)

Jozi

Saj nismo sami!

Smrečnik

Glej ga, Roka! Tebe pa že dolgo ni bilo videti!

Lipnik

(se smeje):

Pa Ovrenc je tudi?

Lovrenc

(ga debelo gleda):

Čemu se pa režiš, koloburnik?

Vsi

(se smejejo.)

Lovrenc

(od jeze prične spet delati):

Pobje neumni! Če ste zato prišli, da se mi smejete, pa še namesto mene kaj naredite!

Jozi

Nič se ne jezi, Ovrenc! Prav o tebi smo se menili in o tisti grofici,

(tleskne z jezikom)

saj veš, ko bi ti skoraj postal graščak.

Lovrenc

(zadovoljno):

Hm!

Rok

(da medtem vsakemu roko):

Bog daj!

Smrečnik

Alo, fantje, jutri je sobota! Jutri bo dovolj drugega dela in tu ima gospoda navsezgodaj lov. Zato moramo grmado še danes postaviti.

Drvarji

(pljunejo v roke, prično postavljati grmado. Zabijejo precej visok kol v tla, naokoli še pet ali šest nižjih in ob straneh polagajo veje, da je grmada visoka, v sredi pa je prazen prostor za suhljad.)

Lovrenc

Jaz čedim, čedim ves dan, vi pa hočete tukaj grmado postaviti!

Jozi

Ti si pravi! Še dobro, če veš, da bo v nedeljo ustoličenje!

Lovrenc

Da, da, to že! Ampak drugega kot tale kamen ne bodo potrebovali! S tem pa imam jaz dovolj dela.

Smrečnik

Foltija vprašaj, pa ti bo povedal, čemu bo grmada.

Folti

(ki je vse gledal z lipe in se smejal):

Oča, zato, da jo bo po ustoličenju graščak zažgal novemu vojvodi na čast . . .

Lovrenc

(se spet razjezi, da se smejejo):

O ti . . . ! Ali sem te kaj vprašal ?

(Hiti z delom, pes mu je na poti.)

Henrik, marš! Mrha lena!

Lipnik

Koga **podiš**? Henrika? Goriškega grofa, še preden je prišel? Ali bi ga rad zacopral?

Rok

Njegovemu psu je ime Henrik. Saj sem že rekel, da ga bodo vrgli v ječo, če to izvedo.

Lovrenc

Kaj me briga, če ga je Ravbar tako krstil!

Smrečnik

Mar si ga od Ravbarja dobil?

Lipnik

O, salament! Ravbar je namreč strašansko jezen na goriškega grofa. Zaradi hčerke Veronike sta se nekaj sprla.

Smrečnik

Pa zaradi Ravbarjeve žene tudi!

Jozi

Dékle ga prav tako vse poznajo, kar jih je po koroških gradovih. Temu je vsaka dobra.

Lipnik

Ali bo on tudi prišel s knezom?

Jozi

Če se ga le ne bo kje tako napil, da ne bo mogel naprej.

(Smeh.)

Rok

Vsi pridejo. Gospoda s Kranjskega, Primorskega, Štajerskega, vsa naša gospoda bo zraven, škofje, duhovniki, plemiči, polovica Dunaja, (nihče več ne dela, vsi strme poslušajo.) s knezom in njegovo ženo.

Lipnik

Oženjen je tudi že, ta knez?

Rok

Vsi tisti bodo prišli, ki bi radi od kneza večje plače, denarja zastonj, oproščenje davkov. Polno te sodrge bo v nedeljo popoldne na Gosposvetskem polju okoli prestola. Klečali bodo in žlobudrali, kar bo gospoda od njih hotela, samo da bodo kaj dobili. Moj ded so gledali to reč, pa ni vredno!

Saj še ne razumeš ne te gospode! Kmetje so poleg samo dopoldne, tu, pri ustoličenju, ko jim knez prizna vse pravice in mu da naš hercog za to vojvodsko oblast.

(Nekaj trenutkov molka.)

HANKA

(od desne zadaj s praznim košem, nekaj časa gleda, nato vrže koš po bregu in steče k fantom.)

Alo, lenobe! Nihče ne dela!

Drvarji

O, Hanka!

Hanka

Ali vas ni sram! Knez bo skoraj tu, pa šele te preklje stoje pokonci.

Lovrenc

(je med tem pričel pridno delati. Dračje nosi v ospredje, nekaj metrov pred kamen, pripravlja svoj ogenj.)

Hanka

Glejte Ovrenca, kako hiti!

(Pomaga fantom.)

Jozi

Moramo se postaviti! Po vseh hribih in gradovih bo gorelo.

Hanka

Kakšno grmado so zgoraj hlapci naredili! Za tri take kakor sem jaz!

Lipnik

I no, to bomo tudi mi spravili skupaj!

Hanka

Ti koloburnik ti!

Rok

(tudi pomaga):

Saj se moramo res odrezati! Oča so pravili, da so naši drvarji imeli vedno največji ogenj, takega, da je še gospoda prišla rada pogledat, čeprav so samo kmečki plesali okoli njega.

Jozi

Mislim da! Saj gospoda ne zna drugega ko piti.

Hanka

Vi pa nič boljši niste!

Lipnik

Da bi te! Če našega piješ, nisi nikoli tako pijan, da bi ne mogel pošteno zarajati. Oni pa po rebuli in malváziji kar cepajo drug čez drugega.

Hanka

Sem pa res radovedna, kdo bo prvi cepnil!

Lipnik

Mene misliš?

Jozi

Cel polovnjak nam da Šater, je že obljubil!

Smrečnik

Grajski pa mesa in pogače.

Hanka

(se čudi):

Res?

Lipnik

Smo že zgovorjeni! Samo ljudem je treba povedati, da bodo vedeli, katera grmada je naša, in

da bodo vsi prišli. Da se ne bo kdo okoli gospode sukal in moledoval za ostanke.

Smrečnik

No, tega pa res ne bo treba!

Lipnik

Misliš, da bo gospoda začela hoditi okoli nas?

Smrečnik

Nemara! Kar vprašaj Roka, kaj se to pravi, če se da ustoličiti knez, kakršen je Ernest!

Rok

Včasih je res nekaj pomenilo. Takrat so bili še vsi ljudje pošteni in kar je knez obljubil, je tudi držalo. Kmetje so imeli vse pravice, kakor so zapisane v urbarjih.

Smrečnik

Knez je vsak pošten, drugače bi pa knez ne bil.

Rok

To praviš zato, ker ti morejo vzeti samo sekiro. Meni so vzeli grunt. Pet plugov. Samo, ker sem se valptu in graščaku uprl, ker smo morali tlačaniti več ko po pravici. Še hercog mi ni mogel pomagati, kaj šele knez, ki je imel sam s seboj dosti dela, da niso zahtevali graščaki tudi od njega tlake.

Smrečnik

Tega ti pa ne verjamem!

Rok

Pa nikar! Ali ti niso pravili oča, kako so roparski vitezi napadali drug drugega, zažigali kmečke

bajte, kradli živino, ropali po cestah trgovce, pa jim noben knez ni mogel do živega?

Smrečnik

Pravili so mi, pravili! Ampak tudi to vem, da je že hudo dolgo, odkar si je upal kak vitez koga napasti.

Lipnik

Tega res ni bilo slišati, odkar vlada Ernest.

Rok

Jaz ti pa povem, da ni dolgo tega, kar sem videl, kako so Ravbarjevi vojaki ubili in oropali nekega trgovca.

(Splošna pozornost.)

Smrečnik

Potem bo obsojen na smrt!

Rok

Nihče drug ni videl, kakor jaz. Mrliča so zakopali ob cesti, blago pa odnesli s seboj. Kdo bo izvedel? Nihče! Jaz pa tudi ne povem nikomur. Naj se med seboj pobijejo, če se hočejo! Nas to nič ne briga! Ampak mi moramo živeti v miru in pravici.

Smrečnik

Bomo, bomo Rok! Le brez skrbi! Še grunt boš dobil nazaj! Kar k prestolu pojdi v nedeljo popoldne . . . !

Rok

(resno):

Tega ne bo nihče doživel. Ne znam govoriti po njihovo in oni ne po naše.

(Prično delati.)

Hanka

(ki je delala zdržema, medtem ko so drugi radovedno poslušali):

Dedje se imate strašno veliko pogovoriti! Če bi se od vašega klepetanja grmada kar sama delala, bi bila res že za tri take, kot sva midva z Lipnikom.

Lovrenc

(dela spet pri kamnu in brunda predse pesem, medtem ko Folti piska in leze po drevesu.)

Lipnik

Zdaj pa tega ne bo mogla pozabiti! Glej, da boš v nedeljo prišla, ko bomo rajali!

Jozi

Pa tudi Mojca naj pride!

Hanka

To ji lahko sam poveš!

Jozi

Če se bova kaj srečala te dni, ji bom že povedal.

Hanka

Glej ga, glej! Če se bova kaj srečala! Seveda! Jaz pa naj zate in zanjo opravi! To ste fantje!

Smrečnik

Sedaj, ko je dosti tujih po gradovih, pa takole počno z domačini. Za tistimi pa že hodijo, za tistimi!

(Nerodno je vsem, ta ali oni pohiti z delom ali zakašlja.)

Rok

Če bo vse bolje, kakor praviš, Smrečnik, potem bo tudi to!

Jozi

Dajmo hitro do konca! Ljudje s hercogom bodo kmalu tu! Glejte ga! Ovrenc bo kmalu končal.

PROSEN IN ZABERNIK

(mlajša kmeta, s težkimi vrečami na plečih. Prideta od leve. Vreče vržeta h kamnu.)

Prosen

Bog daj, ljudje!

(Si podajo roke.)

Saj skoraj vse poznam!

Zabernik

Kamor prideva; povsod je polno ljudi. Bog daj!

Prosen

V vsako hišo so jih nekaj vzeli in nekateri morajo še zunaj spati.

Rok

Kaj takega se ne zgodi vsako leto!

Prosen

Izmed nas tega ni še nihče videl.

Zabernik

Govoril sem z nekaterimi. Od vseh strani so prišli. Nekdo je pravil, da je pet dni hodil, prav tam iz Melske doline nekje je doma, čisto pod gorami. Dejal je, da imajo snega še do kolen.

Rok

Ali je kupčija dobra?

Prosen

Slaba, ko pa je v vsakem kraju, kamor prideva, treba plačati davek graščaku.

Rok

(odveže vrečo, pregleduje zrnje.)

Ni slabo seme! Si ga doma pridelal?

Zabernik

Doma, kajpak! Zemljo že imamo, zemljo! Ampak ljudi ni in davki so preveliki. Dva fanta sem imel. Eden je strpál za grajsko deklo in šel za biriča, drugi pa jo je pobral po svetu, nekam v mesto. Pravi, da se tam bolje živi. Grunt je ostal brez delavcev. Vsak dan je manjši, sam ne morem več.

Jozi, Smrečnik, Lipnik, Hanka

(so medtem končali z delom, posedajo naokrog po vejah in jedo.)

Jozi

Čemu bi se prenapenjali! Če se valptu in graščaku prikupiš ali ne, nejevoljnik ostaneš in tlačaniti moraš. Če nimaš vsaj enega pluga zemlje, se do nje tudi prikopal ne boš. Poglejte Utka! Pol pluga je poverbal. Pa se je pehal od jutra do noči, tlačanil, davke plačeval in ves mršav prilezel na tri četrti pluga. Garal je dalje, žena mu je shirala in ko je peljal na semenj zadnji par volov za zadnjo četrt pluga, se je sredi ceste zvrnil. Vole so prodali in ga pokopali s tistim denarjem za zadnjo četrt. — Pa mene pogledjte! Delal sem, kakor dela vsak pošten kristjan, od jutra do trde noči. Dve kravi in pol pluga sem dobil po očetu. No, in kaj? Hoteli so, da krave po dvakrat na leto storijo, da bi najmanj štirikrat na leto želi. „Dokler pojde, pojde,“ sem si mislil. Ko pa ni šlo več, sem vzel sekiro na rame in ajdi v hosto! Tudi oženil se bom šele sedaj, ko nič nimam, da le še kajžo postavim.

Prosen

Korajžen pa si, korajžen!

Zabernik

Katero boš pa vzel?

Jozi

Katero?

(Pogleda postrani Hanko.)

Mojco, njeno sestro!

Smrečnik

Če ne, boš pa še ti na grad zavil, kaj?

Prosen

(proti Hanki):

Čigava si pa ti?

Hanka

Razbornikova.

Zabernik

Pa ne Hanka?

Hanka

Nobena druga.

Prosen

A tako!

Zabernik

Kaj pa, ali se je že kaj popravilo s hercogovim Jurijem?

(Vsem je nekoliko nerodno.)

Hanka

Kaj naj bi se popravilo? Saj ga nisem nikoli marala!

Zabernik

Je pa on tebe! Tako je z njim, kakor je bilo z mojim. Samo, da je moj šel za navadno deklo, ta pa za Ravbarjevo hčerko.

Hanka

(vstane, nerodno ji je. Gre h grmadi, popravi še to in ono.)
Kar hodi naj za njo, mar mi je!

Rok

Tudi to se bo dalo še popraviti!

Smrečnik

Take reči se nikoli ne popravijo.

Jozi

Smrečnik, ti pa zmeraj kaj brihtnega poveš, kakor da bi ti bilo tako prav, kot je.

Lipnik

Tisto je pa res, Hanka bo lahko dobila drugačnega, kakor si ti.

Lovrenc

(pride medtem k družini. Zakuri z gobo in kresilnim kamnom majhen ogenj):

Za danes sem končal.

Rok

Možje, ni vredno, da se prerekamo, pustimo to! V teh dneh se bo zgodilo vse kaj drugega! Hercog in ljudje bodo kmalu tu.

(Slovesno, med molkom. Tudi Hanka pride bližje.)

Sinoči sem srečal v gorah — Cirila!

Vsi

(pritajeno, začudeno):

Cirila? Črnega meniha?

Rok

Prenočil je v moji staji. Ves premočen je bil. Poslal me je, da vam povem: Nocoj o polnoči pri knežjem kamnu.

Vsi

(pritajeno):

Nocoj o polnoči?

Rok

Vsi kmetje, iz vsake vasi vsaj po eden, potem rudarji, drvarji, vsi naši. Povejte to ljudem! Vidva

(Zaberniku in Prosenu)

pojdiva od hiše do hiše, da bodo vsi vedeli.

Smrečnik

Prenevarno je zanj in za nas!

Rok

Do šent Vida so ga zasledovali, pa se jim je zmeraj izmaknil. Pri nas je varnejši ko kjerkoli. Izdajavca ni med nami!

Smrečnik

To je res!

Rok

Ta je, na katerega čakam! Samo temu še zaupam.

Hanka

Tri leta je, odkar sem ga nazadnje videla.

Rok

Obhodil je med tem vse naše vasi, celo doli do morja je prišel.

Vsi

(začudeni):

Do morja?

Rok

Krščeval je, spovedoval, obhajal, postavil oltar sredi travnika ali v hosti in od vseh strani so prihajali ljudje ter poslušali njegove propovedi.

Jozi

Saj razumejo samo njega. Drugi, ki prihajajo iz Salzburga, sami ne vedo, kaj govorijo.

Lipnik

Pa so ga pustili v miru?

Rok

Pri morju so ga ujeli. Mesec dni je bil zaprt. Izpustili so ga šele potem, ko so izvedeli, da je pobegnul iz osojskega samostana, ker ni hotel delati tako, kakor so hoteli v Salzburgu. Tudi doli nočejo Salzburga.

Jozi

Tedaj, pred tremi leti, namr je pripovedoval, da ga tudi plemiči sovražijo.

Rok

Vsi ga sovražijo, ker jim pove resnico v obraz.

Jozi

Posebno pa tisti goriški grof.

Lipnik

Henrik? Slišal sem to. Celo sem je poslal za njim svoje ljudi, da bi ga ujeli.

JURIJ, ARNOLD, NEKAJ VOJAKOV

(pridirjajo na konjih od leve v desno. Nihče se ne zmeni za skupino, samo Jurij zamahne z roko. Napravljen je v nemško viteško obleko.)

Arnold

(ustavi konja, razjaha in priveže konja h kolu pri grmadi.)

Hanka

(nekoliko razburjena, ko spozna Jurija. Vstane, gre na drugo stran grmade in gleda za jezdec.)

Arnold

(žid s krivim nosom, redko brado, mežikajočimi očmi, je v predpisani židovski obleki. Počasi, noslja.)

Tukaj pelje pot na grad?

Jozi

Glej ga, osla! Bolje jo pozna, ko mi vsi skupaj!

Arnold

Ali je jezdil tod mimo kak popotnik ali potnica?

Lipnik

O da, že več!

Zabernik

(Roku):

Midva greva!

(Zadene vrečo na ramo.)

Rok

Prav, srečno!

PROSEN, ZABERNIK

Srečno!

(Odideta proti levi.)

Arnold

Veliko vas je tukaj, še več jih bo pa prišlo.

Vsi

(gredo za svojim poslom in se ne zmenijo dosti za žida.)

Hanka

(gre k Joziju):

Še zmeraj je oblečen v tisto tujo srajco.

Jozi

Veš, Hanka, Jurij je že tak! Hitro se premisli! Samo zaletava se! Ko se bo pošteno zaletel, bo že poiskal poti nazaj.

Hanka

Težko jo bo našel!

Lipnik

Prekleti žid, zapelji no to kobilu kam drugam, da ne bo tu v napoto!

Arnold

(odveže konja in ga odpelje v sredo, gleda na vse strani):
Vse preveč hrupa zaradi mojega konjička! Torej danes ni prišla, se pripeljala ali prijezdila tod mimo še nobena gospodična?

Jozi

Kaj pa spet tuhtaš?

Lipnik

Ta jo zmeraj tam, kjer ga ni treba in kjer lahko napravi kakšno zgago. Kjer pobirajo davke, če je kaka ohcet, da se lahko nažre, ali pa terja za svoja svinjska posojila take obresti, da je groza. Sedaj je pa še z gospodičnami začel!

Arnold

Kakor kdo more!

(Si urejuje od časa do časa obleko.)

Če je treba dati denar, takrat sem zmeraj dober, čeprav sem jud in vi kristjani, e?

Jozi

Pri nas ne boš nič opravil! Z gospodo barantaj, kolikor hočeš, samo glej, da jo kdaj izza kakšnega ogla ne skupiš!

Lovrenc

Ali so šli ti soldatje knezu nasproti?

Rok

Najbrže. Šaterjev sin ga bo sprejel nekje na cesti, hercog pa pride z ljudmi sem.

Smrečnik

Fant jo je kar po svoji poti ubral in se za starega še ne zmeni ne. Sedaj naj še grajsko vzame, pa v desetih letih tudi hercog ne bo razumel več po naše.

(Vsi ga po strani pogledujejo, Hanki je nerodno, gre po koš in ga nese h kamnu.)

SARA

(močno, črno dekle, židinja, prijezdi od leve proti ozadju desno.)

Arnold

(jo zagleda, si v smešnem veselju ne ve pomagati. Vpije, pozdravlja in vleče kobilo za seboj):

Sara, o Sara!

(Nerodno se ji priklanja.)

Sara

(ustavi konja):

Moj gospod!

(Se prikloni.)

Arnold

(vleče izza obleke koralde in jih ji daje):

Svoji najdražji, najlepši, najljubkejši! Sara, ves dan sem te čakal tu, na tem mestu! Vedel sem, da boš prišla. Na gradu te pričakujejo. Brez tebe ne morejo sprejeti kneza.

SARA

(vzame koralde in jih obesi okrog vratu. Zelo prijazno):

Najdražji mi je bil zvest?

(Požene konja v ozadje, desno.)

Zelo lepe koralde.

ARNOLD

(caplja ob njenem konju, svojega vleče za seboj):

In dragocene, dragocene! Pet zlatih zlatov! Povej mi, najdražja...

(odideta.)

Vsi

(so z zanimanjem gledali prizor.)

Jozi

(pošteno pljune):

Salament!

Lipnik

To vam je par!

Levrenc

(zajeclja):

Gobce imata pa oba dobre! Eden bolj laže ko drugi!

Jozi

Njo poznam! Največja vlačuga je, kar jih premore svet. Na kateremkoli gradu sem delal, povsod so jo poznali. Vojaki, valpti, biriči in gospodje.

Lipnik

Nosi se pa kot kakšna grajska!

Rok

Svojih skrbi imamo dovolj, pustimo jih primiru!
(Zasliši se poskočna koračnica.)

Vsi

(vsi proti levi):

Gredo, že gredo!

Folti

(v vrhu lipe):

Jo, koliko jih je! Hercog! Oča, jelite, da je ti-
sti, ki gre prvi, hercog?

Lovrenc

Tiho bodi, da bomo vsaj godbo slišali. Jaz nič ne
vidim.

ŠATER

(oblečen v praznično kmečko obleko, siv mož odločnega na-
stopa, s palico v roki, pride prvi z nekaj

KMETI.

LJUDSTVO, vmes MOJCI, GODCI.

Razdele se po vsem odru. Godci h knežjemu kamnu,
toda tako, da kamna nihče ne zakriva. Fantje vriskajo.
Ljudstvo je zelo veselo. Žene in otroci so pomešani.
V ospredje stopijo kmetje s Šaterjem, k njim stopi
Rok, medtem ko gresta Jozi in Hanka k Mojci. Lipnik
in Smrečnik med dekleta, Lovrenc pa se vrti med ženami.
Folti spleza z drevesa, gre med otroke in vzame Rokovo
ovčko v varstvo. Šater pozdravi Roka, da znamenje ljudem,
naj utihnejo.)

Tukaj počakamo kneza in ga sprejmemo!

(Vriski, godba, ples. Živahno pomenkovanje, vse s kretnjami in gibi. Jozi prične plesati, za njim ostali. Skupino obdajo gledavci.)

Rok

(čisto spredaj):

Hercog, nocoj o polnoči!

Šater

Vem. Na poti sem izvedel. Korajžen je.

(Kmetom.)

Ciril se je vrnil.

Vsi

(začudeni):

Ciril?

Šater

Povejte ljudem, da bodo vedeli: Nocoj o polnoči, tukaj! Geslo je: „Urbarji“, odgovor: „O polnoči!“

(Nekaj kmetov gre med ljudi. Začne se šepetanje, slišijo se vzkliki in vprašanja):

(Ciril? O polnoči? Ujeli ga bodo! Beži naj! Vsi plemiči in vojaki bodo prišli in on sili sem!)

Hanka

(ki je stala na desni, poleg nje Smrečnik, in vedno pogledovala proti desni):

Knez!

(Godba utihne, ljudje radovedno gledajo v desno. Nastane molk postavijo se okoli kamna, vendar ga kamen gledavci vidijo.)

Šater, Rok in nekaj kmetov

(se postavijo h kamnu.)

VOJAK

(prijezdi v diru in ustavi pred ljudmi konja. Nato se s sedla zruši na tla. Z glave mu curlja kri. Začudenje, strah.)

Jozi, Lipnik

(skočita naprej in ga dvigneta.)

Šater

(stopi k vojaku):

Kaj je? Odkod si prišel?

Vojak

Norčija! Za norca so nas imeli! Nekdo je sredi gozda napadel kneza!

(Popolna tišina.)

Šater

(dvigne palico):

Naprej! Na pomoč, možje!

(Ljudje se zganejo, hočejo naprej, v tem zadoni tromba, nastane popolna tišina.)

Vojak

Tu so, zmagali smo!

(Jozi in Lipnik ga potegneta med ljudi, Smrečnik prime konja. **VOJAKI** (nekaj ranjenih, pridejo v neredu.) Nato **ERNEST, CIMBURGA**, ob kateri jezdi **JURIJ, HENRIK** je vsem na čelu.)

Henrik

(oduren, zavaljen človek, za vratom razpet in porasel po prsih, vedno pijan, z golo sabljo v rokah. Kriči nad ljudmi):

Kaj zijate! Kaj hočete tukaj!? Tako sprejemate svojega kneza? Sredi gozda ga napadete? Roparji!

(Ljudje se umikajo proti levi, nekateri boječe odidejo.)

Šater

(stopi nekaj korakov naprej proti Ernestu, ki je medtem prišel v ospredje, medtem ko se je njegovo spremstvo umaknilo desno proti ozadju. Z močnim glasom, da v popolni tišini tudi Henrik obmolkne):

Bog vas sprejmi, knez in vojvoda!

Ernest

(v bojni opremi, zelo močan je, lep in resen. Počasi, s povdarkom, skoraj prijazno. Ne razume jezika, vpraša Henrika):

Was?

Henrik

(jezno zaničljivo):

Er sagt, Gott soll Euch empfangen.

Ernest

(nadaljuje prijazno):

Zares, Bog nas je sprejel, sicer bi bili propadli!

Henrik

(da znamenje vojakom, ki na konjih začno poditi preplašene ljudi):

Sodrga, spravite se domov! Zijala kmečka! Vaš knez je prišel in njegovo spremstvo, ne pa nov valpet na grad!

LJUDSTVO, GODCI, ROK, MOJCA, SMREČNIK, LIPNIK, JOZI

(se počasi umikajo. Polagoma narašča godrnjanje, vendar je razločno slišati, kako se kmetje poslavlajo):

„O polnoči! Urbarji!“

(S seboj vzamejo OVČKO in PSA. Lovrenc in Folti sta tesno pri lipi, ob obeh je Hanka, ki gleda Jurija. Vojaki popravljajo sedla, brišejo rane, vojvodovo spremstvo se urejuje.)

Cimburga

(lepa, močna žena, Šaterju):

Vaš sin je junak, življenje mi je rešil!

Ernest

Res, vsi so planili proti vam, gospa!

Henrik

(nekaj mrmra):

Žejen sem, da mi je jezik v ustih otekel! Saj sem ti dejal, knez, da ne hodi med ljudi, ki ne ločijo kneza od valpta.

Ernest

(smejé):

Hvali Boga, da ti glava še sloni na vratu, grof goriški! Izborni vojaki so bili! Koliko naših je padlo?

Henrik

Kaj jaz vem!

Vojak

(ki je medtem tudi že zlezel na konja):

Trije.

Ernest

Na oni strani?

Vojak

Nihče, vsi so zbežali!

Ernest

Spoznali so, da smo močnejši.

Henrik

Preklete bomo obračunali! Smrtna kazen! Kdaj že je bilo to pri nas odpravljeno, vsi takile roparski vitezi!

(Šaterju):

To je red v deželi!

(Nato odpne od sedla čutaro in pije.)

Šater

Zato bomo ustoličili kneza, grof, da nas bo s svojo močjo branil.

ARNOLD

(je prišel medtem od desne zadaj. Skrivaj se prerine do Henrika.)

Henrik

(po Šaterjevih besedah se mu zaleti. Hudo kašlja. Ko zagleda Arnolda, ga brcne od sebe.)

Ernest

Naprej, v grad! Da ne bomo šele v trdi noči zgoraj!
(Hoče odjezditi.)

Šater

Kje je ostalo spremstvo, grof?

Henrik

Po drugi poti je zavilo na grad. Knez pa je bil toliko neumen, da je zaradi vašega sprejema šel sem in bi bil skoraj izgubil glavo.

Jurij

(ki se je ozrl):

Knez, nekdo dirja sem!

Vojaki

(obstopijo kneza in naperijo sulice.)

SEL SALZBURŠKEGA NADŠKOFA

(ustavi konja. Močno je spehan. Gizdalin.)

Kneza Ernesta iščem že tretji dan. Dan in noč po blatu in snegu sem hodil, malo jedel, skoraj nič pil, postelja pa . . .

Henrik

Kdo si, kaj hočeš?

Sel

(ga prekine.)

Si ti knez? Iskal sem te in iskal . . .

Ernest

Jaz sem. Česa želiš?

Sel

(se skoraj zvali s konja od utrujenosti. Opeteka se proti Ernestu in mu moli zapečateno pismo:)

Iz Salzburga, knezu to povejte!

(Se priklanja.)

Salzburški nadškof in arhidijakon...

Ernest

(vzame zavitek):

Povelje? — Koliko časa?

Sel

Dva dni ...

Ernest

Ni najboljši jezdec.

Sel

Sneg, grda pot ...

Ernest

(da Henriku pismo, ko ga odpre.)

Beri, grof!

Henrik

(slovesno razgrne):

Knezu, gospodu gospodu, vojvodi Ernestu Habsburškemu ...

Ernest

(ga prekine):

Izpusti naslov!

Henrik

(mrmra, potem razločno):

Salzburški nadškof. — Izvedeli smo, da se je v dneh njegovega ustoličevanja priklatil v neposredno bližino ubežni menih, ki smo ga pred tremi leti pognali čez meje našega ozemlja.

(Henriku zastane sapa.)

Tu je? Strela božja naj ga udari in z njim . . .

Ernest

(suho)

Dalje!

Henrik

(bere)

„Kraj, kjer se sedaj nahaja, nam ni natančno znan in tudi ni tisti kraj natančno v naši oblasti. Vendar se bojimo za varnost njihove svetlosti, kneza in vojvode Ernesta, kakor tudi za naš vpliv in Kristovo vero bolj kakor bi se mogli pobrigati za varnost oblastniki krške škofije. Zato prosimo njegovo svetlost kneza, naj nikdar ne bo dosti previden, naj ubeglega meniha ujame in nam ga izroči. Svoji osebi, salzburški oblasti in Kristu bo s tem dejanjem služil, česar mu Salzburški arhidijakonat ne bo nikdar pozabil.“

Ernest

(prekine)

Konec?

Henrik

Še podpis.

Ernest

(skoraj jezno)

Hinavci!

Henrik

Knez, Salzburg ima prav!

Ernest

Naj bom previden? Mar jim je zame in za mojo varnost!

HENRIK

Menih je satan, knez! Salzburg pa je tvoji oblasti še nevarnejši!

Ernest

(zamahne z roko)

Naprej! Saj bo že polnoč!

(Odjezdi prvi, CIMBURGA ob njem, ŠATER s KMETI za njima, potem VOJAKI)

Henrik

(slu)

Gospod, izvolite na grad! Vse, česar si bo zahotelo vaše utrujeno srce, boste dobili!

Sel

(se prikloni, odjezdi za drugimi)

Moj poklon, grof!

Arnold

(je že po Ernestovem povelju dal znamenje Juriju, naj ostane. Henriku)

Grof!

Henrik

(razjaha, jemlje denar)

Saj dobiš, skopuh!

(Mu šteje denar v roke)

Arnold

(pomežikne, se ozre naokrog)

Dobro, grof goriški?

Henrik

Slabo, žid! Trije so padli, kneginjo bi bili skoraj ubili, če bi tistega kmeta ne bilo zraven.

Arnold

Kot si mi naročil, sem povedal plemenitemu Ravbarju, tepcu, kar ga je: Bogat trgovec potuje jutri od št. Vida sem. S seboj ima ženo. Napadi ga, odvedi ženo, dobiš odkupnino! Žena bo v prvem vozu. Onile

(pokaže na Jurija)

je vedel, kako in kaj, ves čas je bil pri kneginji, ji rešil življenje in postal slaven, namesto da bi ga bili ubili. Jutri pa, ker se je to ponesrečilo, ujemite Ravbarja in ga obsodite, da mora dati hčer fantu.

(Tiho)

Pa imate hercogovega sina in vse kmete z njim pod pestjo . . .

Henrik

(jezno)

Kaj ti veš!

(Zajezdi)

Arnold

(ga ustavi)

Grof, Sara je na gradu, moja Sara, poglej jo dobro! Tista, ki je najlepša med vsemi. Za njo so vsi ti zlati!

HENRIK

(požene proti ozadju v desno, za nikogar se ne zmeni)
Sara? — Tepec!

Arnold

(nekaj korakov za njim)

Meniha se varuj!

Jurij

(stopi od grmade k njemu. Bled, visok, lep fant. Močan je, nosi nemško viteško obleko. Nervozno se obnaša, nagle jeze je)

Kaj si mu imel toliko povedati in tako skrivaj?

Arnold

(privleče izza obleke zavitek):

To je dala gospodična Veronika za vas. Proti jutru pred lovom se sestaneta tu.

Jurij

(vrže zavitek ob tla. Pogosto pogleduje proti lipi, kjer se Hanka pogovarja z Lovrencem):

Še kaj? Tega nisi njemu pravil?

Arnold

Povedal mi je, da je knez Ernest zelo navdušen za to, da ti dobiš gospodično Veroniko in prav tako ves dvor in da bom jaz odlikovan, ker sem vso stvar tako lepo izpeljal. Tako si postal na mah junak. Napad se je posrečil! Dobiš Veroniko in jaz — denar.

Jurij

(se razjezi):

Prekleti skopuh!

(ga udari z bičem)

Arnold

(cvileč zbeži v ozadje.)

Folti

(po nekaj trenotkih odmora začne igrati na svojo piščalko.)

Lovrenc

(spravlja dračje na kup in spet zakuri ogenj.)

Hanka

(stoji ob kamnu, poleg nje na tleh prazni koš. Gleda Jurija.)

ARNOLD

(cvileč zbeži v ozadje.)

Jurij

(pogleda od časa do časa Hanko, nato gre h konju in že hoče odjezditi. Premisli se, gre h Hanki):

Dober večer, Hanka!

Hanka

Bog daj, Jurij!

Jurij

Ne misliš še domov?

Hanka

Ni daleč do doma.

Jurij

Kasno je že.

Hanka

Hm, res! Tri mesece je že minilo, odkar si odšel od mene. — Nocoj se spet dobita, kajne? Vsak večer in vsako noč.

Jurij

Tega slišim dovolj od očeta. Saj tudi ti lahko živiš po svoje, nihče ti ne brani!

Hanka

O, saj tudi živim!

Jurij

Kako?

Hanka

(pomisli):

Vsak dan dvakrat se oblečem v grofovsko obleko, na roke dam rokavice, da ni videti umazanije in žuljev, potem pa grem v grad . . .

Jurij

(zamahne jezen z bičem po zraku, skoči na konja in odjezdi desno v ozadje.)

Hanka

(teče za njim in kliče):

Jurij, Jurij!

(Ob koncu se ustavi, nekaj časa gleda, nato prične jokati. Na rame zadene koš, ihti, gleda v zvezde, se spotakne in pade.)

Lovrenc

(se ji smeje):

To so najboljša zdravila za takole . . . Prav, prav! Resnica v oči bode, zato je pa šel. Se bo že še vrnil.

Hanka

(leže na tleh si otare solze, počasi vstane; potolažena da Lovrencu roko):

Srečno, Ovrenc! Predolg jezik imam... Ali mislite, da bo še prišel? Silim ga ne, kakor hoče!
(Odide levo.)

Lovrenc

(gleda za njo, prinese cunje in vreče od kamna k ognju in se prične vanje zavijati, da bi ob ognju zaspal):

Folti, Folti! Spala bova! Daj mir s tisto piščalko! Kar naprej nič drugega, ko (oponaša) tu, tututu! Namesto, da bi svojemu očetu pomagal in se kaj od njega naučil!

Folti

(gre k ognju in se zavije):

Tisto, kar vi delate, jaz že znam.

Lovrenc

Znaš! Seveda znaš! Jaz sem se dve leti učil po svetu. Z nekim tujim človekom sem hodil po gradovih celi dve leti. Ti pa kar znaš! V lipi sediš, na piščalko piskaš in znaš! Zavij se, da te ne bo zeblo! Noč bo hladna!

Folti

Ali je bilo to takrat, ko vas je hotela tista grajska za moža?

Lovrenc

Kaj? Kdo ti je pa to spet povedal?

Folti

Slišal sem na drevesu, ko ste se pogovarjali.

Lovrenc

Vse tako slišiš, česar bi ne bilo treba! Zaspi! Da, da, da, če bi takrat samo hotel, vidiš, pa bi bil ti danes plemič v železni srajci in s svetlo sabljo.

Folti

(ga radovedno posluša oprt na komolce):

To ste ga polomili, oča!

Lovrenc

Zaspi, sem ti rekel! — Kar je, je!

(vzame nekaj kamenčkov in jih vrže čez Foltija in sebe):

Da boš lahko zaspal in te bo varovalo urokov.

(oba počasi zaspita.)

Folti

Kaj pa so to uroki?

Lovrenc

Volkodlak je najhuši. Debel je, ves kosmat in ti v noči pregrizne žilo za vratom, da se nikoli več ne zbudiš . . .

(zaspi.)

SPOR

Isto pozorišče. Nekaj trenutkov miru in popolne tišine. Nenadoma se oglase oddaleč, s Krnskega gradu, fanfare. Počasi, veličastno. Zgoraj sprejemajo kneza.

Ciril

(ko zadonijo trombe, pride od desne zelo hitro. Ustavi se sredi odra, obrne se proti gradu. Mlad je. Posluša, dokler glasovi ne utihnejo. Nato gre počasi proti kamnu. Tiho):
Najsvetejši kraj, blagoslovljen!

(Poklekne ob palici, obraz zakrije z rokami.)

Rok

(od leve. Obstane na drugi strani kamna, Cirilu nasproti.)

Ciril

(se dvigne, zagleda Roka):

Rok?

Rok

Pozdravljen, Ciril!

Ciril

(si dasta roki in nato gresta proti sredi):

Bog s teboj, Rok!

Rok

Prvi sem prišel. — Vsi vedo: „O polnoči-Urbarji“ je geslo.

Ciril

Zgoraj so pravkar sprejeli kneza.

Rok

V dolini sem obstal in poslušal.

Ciril

Prerajali bodo vso noč, pili in se z deklami vlačili.

Rok

Zjutraj pa odidejo na vse zgodaj na lov. To so plemiči!

Ciril

Ali si bil pri knezovem sprejemu?

Rok

Bil, da! Kneza so na poti napadli roparski vitezi.

Ciril

(začudeno):

Napadli?

Rok

Grof goriški nas je z vojaki in meči razgnal. Ša-
ter je zavpil: „Bog Vas sprejmi knez in vojvoda!“
Mislim, da ga ni nihče razumel.

Ciril

Nihče ga ni razumel . . . Nihče teh ljudi nas več
ne razume. Vse je minilo.

Rok

Ni minilo, Ciril, začeti se mora! Kakor nekdej,
tako mora spoštovati staro pravdo tudi za naprej
vsak vojvoda, vsak graščak.

Ciril

(odmor. Razveže culo in ugrizne v kos kruha, medtem ko
gleda Rok na vse strani in pazi):

Ali je knez poslal vojake za roparji, ki so ga napadli?

Rok

Nikogar ni poslal nikamor in vendar so vedeli, kdo jih je napadel. Vojvoda je mirno sedel na konju, ko da bi bil napad razumljiv sam po sebi.

Ciril

Tega ne razumem.

Rok

Jaz tudi ne. Le to vem, da je Šaterjev Jurij postal junak. Kneginji je rešil življenje . . .

Ciril

. . . in bo zato dobil Veroniko?

(Gleda Roka.)

Rok

Tako je! Vse je bilo narejeno.

Ciril

To je Henrikovo delo! Grof goriški, da! Vendar moramo rešiti narodu hercogovega sina.

Rok

Saj se bo knez dal ustoličiti! Po več ko sto letih prvi knez.

Ciril

Zakaj, Rok? Ti veš vse, kar se je zgodilo za sto, dve sto, pet sto let nazaj. Povej zakaj?

(vstane, izprašuje hlastno.)

Vso dolgo pot sem mislil na to. Zakaj se bo dal ustoličiti? Čemu preganjajo mene že tri leta?

Rok

(po odmoru):

Morda bo knez potreboval kmete? Slišal sem nekoč, da so bili graščaki močnejši ko knez. Mogoče se jih še zmeraj boji, zato bi rad imel kmete na svoji strani proti plemičem.

Ciril

Jaz sem pa zvedel od romarjev, ki so se vračali iz Svete dežele, da so pogani zavzeli vso zemljo, da hočejo tudi nad nas.

Rok

Morda bo vojska?

Ciril

In tako huda, da bodo celo kmetje s kosami in cepci morali iti na vojsko.

Rok

Kakor nekdam, ko so kmetje prodajali vse, kar so imeli, da so mogli v Sveto deželo, boriti se za Boga.

Ciril

In nihče se ni vrnil.

Rok

Vedno manj nas je, skoraj nas ne bo več, take vojske ne bi preživeli.

Ciril

Še dva dni in spoznali bomo vso ceremonijo.

Rok

Veliko si upaš, Ciril! Mogoče te bodo ujeli in vrgli v ječo.

Ciril

Ne bojim se jih. Nekoč si mi pravil o menihu, ki mu je bilo prav tako ime ko meni. Tudi njega so preganjali, pqqvej, zakaj!

Rok

Ded so mi pravili o tem, dedu njegov ded in njim praded. Dolgo je že tega. Dva brata sta bila. Ene-mu je bilo ime Ciril, drugemu Metod. Bilo je v času, ko so hodili med nas že salzburški duhovniki. Ljudje jih niso marali, ker jih niso razumeli. Ciril in Metod pa sta znala govoriti po naše, zato so ju ljudje poslušali. Salzburškemu škofu ni šlo za pravo vero in za Boga, šlo mu je za zemljo, za oblast. Zaprli so brata, tožili so ju pri svetem očetu; sveti oče pa ju je povzdignil v škofa. Tako jima tudi Salzburg ni mogel do živega. Toda ko sta umrla, so vse duhovnike, ki sta ju onadva posvetila in ki so znali govoriti po naše, pregnali iz dežele. Vidiš in do danes se nič ni spremenilo. Tebe prav zato preganjajo, ker jim je za zemljo in oblast, ne pa za vero.

Ciril

Vem, vem, Rok! Zato sem šel iz samostana. Kristus ne sme biti nikomur sredstvo in pot do oblasti, do denarja.

Rok

Vse to sem izvedel od deda, babice in pradeda... Jaz pa nimam nikogar, komur bi to povedal. Samo tebi, Ciril...

JOZI, LIPNIK, SMREČNIK

(pridejo čez nekaj časa previdno od leve vsak z butaro drv, da v polkrogu napravijo majhne ognje. Iz gradu se

zasliši od časa do časa razigrana godba. Veter jo prinaša in odnaša.)

Jozi

(se ustavi, da znamenje z roko ostalima):

Urbarji!

Rok, Ciril

O polnoči!

Ciril

Pozdravljeni, fantje!

(Podajajo si roke.)

Jozi, Smrečnik, Lipnik

Ciril?

Ciril

Na delo! Zakurite majhne ognje, da se bomo ogreli!

Jozi

Skoraj bo polnoč. Mislil sem, da bomo že zaka-sneli.

FANTJE IN KMETJE, OPLAZ, ŽLEBNIK

(prihajajo počasi od vseh strani. Pozdravljanje in začu-deno vpraševanje):

Ciril?

Lipnik

(stopi k Lovrencu):

Poglejte ga, kako spi! Halo, Lovrenc! Slišiš?

Vsi

(se smejejo.)

Lovrenc

(leze pokonci):

Copernice, besi, huuuuu! (Zarije glavo v cunje.)

Jozi

(ga postavi na noge):

Zbrihtaj se že no! Lenoba stara!

Lovrenc

(debelo gleda od enega do drugega):

Kaj pa je? Sem mogoče kakšna Mojca, da mi še po noči ne daste miru?

Lipnik

Je že brihten, že o Mojcah govori! Fanta pustimo, naj spi! Halo, ti pa pomagaj delati ognje!

(Vsi gredo na delo in ognji drug za drugim zagorijo.)

ŠATER z nekaj KMETI

(pride od desne v ozadju.)

Ciril

Pozdravljen, hercog!

Šater

Bog s teboj, Ciril! Veliko tvegaš!

Ciril

Bog me bo varoval, kakor doslej.

Šater

(fantom):

Zastražite vsa pota!

LOVRENC, LIPNIK in še DVA FANTA

(odidejo vsak na svojo stran)

Šater

Knez je dobil povelje, da te morajo ujeti. Povelje je iz Salzburga.

Vsi

(začudenje, mrmranje. Iz gradu se zasliši spet godba.)

Šater

Vsi so že pijani, grof goriški seveda najbolj! Ko nor se podi po hodnikih in lovi tisto židinjо.

Ciril

Potem smo brez skrbi, da bi nas nocoj kdo zasledoval.

Šater

Pred nikomer nismo varni. Kdor hoče denarja, kdor hoče biti prost davkov, ta izdaja.

(Vsa skupina se pomakne proti kamnu. Šater in Ciril skupaj; kmetje na levo; fantje in njihovi sinovi na desno. Še vedno kdo pride, nekaj se jih greje ob ognjih.)

Ciril

Smo vsi?

Šater

Mojega sina še ni!

Ciril

Saj res! Ni ga še!

(Molk.)

Jurij

(od desne v ozadje. Razločno je slišati vprašanje STRAŽE:)

„Urbarji“

(in odgovor):

„Šaterjev sin sem!“

(Prijezdi na oder, nekoliko pijan je.)

„Dober večer, ljudje!“

Šater

Tu je!

Ciril

Pozdravljen, Jurij!

Jurij

(ga pogleda):

A, ti si tudi?

Ciril

Prišel sem, da!

Jurij

Nocoj si brez skrbi! Preveč so veseli, da bi se kdo zmenil zate.

Ciril

Ne bojim se jih, posebno ne med vami. Ljudje božji! Bil sem ob morju. Zaprli so me. Podnevi in ponoči sem hodil in sem prišel o pravem času, da bi videl, kako boste po več ko sto letih ustoličili kneza. Mnogo smo preživeli v teh sto letih. Naši starši so mrli za kugo, potresi so jim rušili hiše, vitezi so jih morili, graščaki jim jemali zemljo. Vse sem obhodil med tem. Ob Zili sem bil in ob Dravi, ob Beli sem prišel do tiste velike gore, nato v dolino Aniže in Mure v Labodski dolini in ob vseh naših jezerih. Nekoč so tam bili kmetje, ki so mi dali kruha, če sem jih prosil v našem jeziku. Sedaj jih ni več. Vanje se je zagrizlo na stotine bogatih tujcev in židov, ki so jih zaslužnjili z denarjem in bičem. Kmetje si ne upajo več niti po svoje govoriti, boje se in delajo, kakor gospoda hoče. Od vseh strani ste prišli, ne poznate se več med seboj, vendar veste, da je res, kar sem vam povedal. Čez dva dni se bo dal ustoličiti knez Ernest, tujec po rodu in govoric. Vendar vam bo obljubil pravice, obljubil vam bo

staro pravdo. — Zato sem vas poklical, da vam povem: Vse to ne pomeni mnogo. Komu naj izpolni obljube, ki jih bo dal, če boste še vi, kar vas je ostalo doma, drug za drugim zapuščali svojo zemljo in kajže, bežali v mesta, kjer se da bolje živeti, kakor mislijo mnogi izmed vas? Glejte, hiše in grunti vaših dedov in babic, ki so se vse življenje trudili, da bi vam zapustili več, kot so sami dobili od staršev, bodo ostali brez gospodarjev. Njive bo zarastel plevel, hiše se bodo podrle. Ostanite doma, ne bežite zdoma! Dovolj je zemlje, mogli boste živeti! Če boste vsi ostali, vam ne bo treba prositi pravic, ne bo se vam treba poniževati pred graščaki, veliko vas bo, zahtevali boste svojo staro pravdo! Knez bo izpolnjeval svoje obljube, ne ker je pošten, ampak ker se vas bo bal. To sem vam hotel povedati. Knez se ne bo dal ustoličiti zaradi vas, da bi vam dal večjih pravic, ustoličiti se bo dal, ker vas potrebuje za vojsko proti plemičem.

Vsi

(mrmranje, spogledovanje, vprašanja):

Za vojsko? Kdo ti je povedal? Kdor nima treh plugov zemlje, sploh ne sme na vojsko! Kaj pa govoriš?

Ciril

Kadar bo sedaj spet vojska, bo taka, da se bo moral vsak izmed vas boriti. — Še to! Sedaj, ko vsi poznate namen, in veste, da vas knez potrebuje, morete zahtevati zato svoje pravice.

Nekaj glasov

Kakšne?

Šater

Kakšne? Ali ne plačuje sleherni med vami davkov? Koga izmed vas še niso valpti pretepli? Kdo ima take sinove, ki so zadovoljni doma? Komu se tako dobro godi? Čez dva dni bomo ustoličili kneza. Udaril ga bom na lice, v znamenje, da imamo pravico, upreti se, če vojvoda prelomi prisego, ki jo da vpričo vsega naroda. Komurkoli bo storjena krivica, naj pove meni. Pritožili se bomo vojvodi, in če ne bo pomagalo, tedaj se bomo združili med seboj: vse hiše, vse vasi, in si bomo sami poiskali pravice. Zato pa nas mora biti mnogo, vsi moramo biti, vsi moramo ostati doma. Ciril vas je prosil: „Ne hodite v mesta!“ Jaz pa vas prosim: pustite tuja dekleta, pustite grajske deklice in gospodične, ki vas niti ne razumejo, ko govorite z njimi, kaj šele, da bi katera izmed njih znala delati na gruntu, na zemlji, ki je in bo vaša! Zemlja . . .

Fantje

(brž ko Šater omeni ženitev s tujimi dekleti, nastane mrmanje, ki bolj in bolj narašča.)

Jurij

(stopi naprej in ga prekine):

Nehajte! Kaj vam mar, kaj počnemo mi! Tudi vi ste živeli po svoje! Kakšne dobrote so to, živeti na gruntu, na katerem ne moreš niti toliko pridelati, da bi se pošteno najedel?

Fantje

Tako je!

(Večina fantov se uporno odmika proti desni.)

Smrečnik

(pokaže na Šaterja):

Za sina se boji, mar smo mu mi! Vsak naj živi, kakor ve in zna! Naj gredo v mesta! Tam je zaslužek, graščakov ni in če je vojska, je vsak na varnem. Se bomo že privadili govoriti tako, kot govore drugi! Saj nismo tako neumni!

Šater

(Vmes):

Ali veste, kaj je dom in zemlja?

Ciril

Ljudje božji, nisem hotel razprtije med vami! Počakajte, premislite! Plemiči, meščani, tuji duhovniki, ti imajo pravice na naši zemlji. Pretepajo vas in vam jemljejo denar. Sedaj pa pojdete vi mednje in postanete prav taki biriči!

Žlebnik

Koliko ima vsak izmed vas povedati! Poglejte! Rudar sem! Iz Črne sem prišel. Dosti naših je še tu. Nikomur ni mar za pravice, o kakršnih govorite vi, nihče ne verjame v obljube teh ljudi. Prišli smo, da vidimo ljudi in gospodo. Nam je vseno, kako govorimo. Pod zemljo rijemo in nikdar ne vidimo sonca. Zemlje ali kajže nima nihče izmed nas. Če bi jo pa imel in bi se mu slabo go-dilo, bi vrgel vse od sebe kakor vrže sedaj baklo in kramp, in bi šel po svetu za boljšim kruhom.

Fantje

Tako je!

Šater

Torej boste pustili drug za drugim svoje one-mogle očete in matere, ki ne bodo več za delo?

Jozi

Jaz vam pa to povem. Drvar sem. Ampak sekire, s katero so sekali že moj ded, ne dam od sebe, če se svet podere! Sredi hoste si bom postavil kajžo in Mojco bom vzel, če je komu prav ali ne. Po vseh gradovih sem že delal, dosti deklet in grajskih gospodičen sem že videl, ampak dokler ne znajo tako govoriti, da bi pošten kristjan vedel, kaj hočejo, jih še pogledam ne.

Fantje

(se posmehujejo, drugi jezno mrmrajo):

Seveda, če ima kdo samo sekiro, potem se lahko šopiri!

Ciril

Nihče ne sme zapustiti doma, sicer bo gorje še večje!

Jurij

(razdraženo):

Jaz vam pa pravim: Vsak naj živi po svoje, kakor mu bolje kaže!

(Zasede konja.)

Fantje

Tako je!

(Nekaj fantov odide, tudi drugi se odpravljajo.)

LOVRENC

prižene

ARNOLDA

(že v ozadju se zasliši hrup.)

Lovrenc

(jeclja zelo razburjeno, Arnolda komaj udrži):

Jaz ti bom že pokazal, mrha! Vidite, to je dobro,

da sem stražil! Nekoliko sem zadremal, pa kar naenkrat zaslišim, kako se je ta zgaga priplazila skozi grmovje, da bi poslušala, kaj se menite.

Arnold

(tuli):

Zob mi je izbil, av!

Lovrenc

(zelo zadovoljno):

Zob sem mu izbil, pravi. Če bi dva imel, bi mu pa dva.

Šater

(v tišino):

Žid seveda! Saj je lahko slišal le to, kako smo se (zagrenjeno)

prepirali. In to je voda na njegov mlin. Spusti ga, naj gre, kamor hoče! Vse je pri kraju!

LOVRENC

Spusti ga? O, ne! Po zadnjici in podplatih jih bo dobil!

(Vleče žida v ozadje desno. — Odide.)

JURIJ

(kmetom):

Na, tu ga imate! Še malo pokramljajte, pa bo kmalu grof goriški tu s svojimi vojaki!

(Odjezdi desno v ozadje.)

FANTJE, ŽLEBNIK, OPLAZ, NEKAJ KMETOV

(se razhajajo na vse strani.)

Šater

(v popolnem molku gre v sredo odra in kliče za sinom)

Jurij, Jurij, Jurij!

(Veter prinese nekaj akordov godbe.)

Smrečnik

(prekine molk):

Pusti ga, hercog, naj se ima dobro v gradu! Drugi pa tudi! Z deklami se bodo narajali, on pa z gosposodično. — Ustoličenje je samo enkrat.

(V levo.)

Lipnik

(mu zastavi pot, ko pride s straže):

Kam greš?

SMREČNIK

(prevejano):

Kam? K Hanki pod okno.

(Odide.)

JOZI

(Lipniku):

Kam gre?

LIPNIK

K Hanki. Greva za njim.

(Odideta.)

ŠATER

(Cirilu):

Vse je zaman. Med seboj smo razdvojeni! Nič več ne bo svobode.

(Kmetom.)

Pojdimo na grad! Skoraj bo jutro in gospoda bo šla na lov. Trebalo bo gonjačev.

(Odide desno v ozadje.)

KMETJE

(kakih pet, ki so še ostali, za njim.)

LOVRENC

(od desne v ozadju, ves zasopel):

Pa sem ga! Tega ne bo več blizu to noč. Komaj se je premaknil z mesta.

(Gre k Foltiju, ki ves čas spi pri ognju. Počasi lega.)

Zdaj bo pa menda že mir, da bom lahko zaspal.

(Zaspi.)

Rok

(Cirilu):

Zakaj se bo dal ustoličiti? Zato. Našel si odgovor. Pravice bo obljubil in se s tem prikupil nekaterim. — V gore grem. Pridi včasih k meni. Če se ti bo pa kaj pripetilo, vedi: Rok ne bo miroval, preden ne boš rešen, ali bova pa oba izgubljena.

Ciril

Rok, ostati moraš! Že jutri se bo zgodilo. Nisem še obupal. Vrne se!

ROK

Tudi jaz sem upal, bolj ko vi vsi. Zdaj pa... Srečno, Ciril! Vrnil se bom!

(V desno.)

Ciril

Srečno!

(Gleda za njim proti gradu, potem proti gledavcem, nato Foltija.)

Ves čas je spal, ko da se ni nič zgodilo. — Mislim, da bo to poslednje ustoličenje...

VERONIKA

(pride iz ozadja desno, nekoliko pijana. Lepo, mlado, črno dekle. Razvajena, muhava. Zagleda Cirila):

O! Kdo si pa ti! Jurij Šater, mogoče? Jurij, si se preoblekel? Hahahaha!

Ciril

(se takoj obrne in jo opazuje.)

Veronika

(se opoteče):

Hahahaha! Smešen deček v krilu!...

Ciril

Koga iščete, Veronika?

Veronika

(začudeno zvedavo):

On me pozna?

Ciril

Tudi ona bi me spoznala, če bi ne prišla pravkar z gradu.

Veronika

Z gradu? Oh, da! Prekrasno! Z gradu! Imenitna gospoda! Sel salzburškega arhidijakona, zabaven lep dečko! Ne moreš se mu upirati! Hahahaha...!

Ciril

Veronika, pijani ste!

Veronika

Vsi plemiči so pijani, zakaj naj bi bila prav jaz trezna?

(Ga prične pozorneje gledati.)

Kdo pa ste vi, ki si toliko upate?

Ciril

Slabo vidite, Veronika! Pred tremi leti sem vas svaril. Že takrat ste precej čudno živeli.

Veronika

(spoznava):

Menih ? Ciril? Ampak, ampak, vas so vendar ubili. Ujeli so vas! Henrik, grof goriški, je pravil no-
coj, on vas je ubil.

Ciril

Preveč si upam, da bi bil toliko pogumen in bi
me ubil.

Veronika

Ciril? Res, vi ste! Pevci, ki so bili zadnjič v na-
šem gradu, so pravili o vas.

(Stopa bliže k njemu.)

Tako lepi ste, pogumni in široki čez pleča. Zve-
čer se mi je sanjalo o vas...

Ciril

(mirno v posmehu):

Jurija ste prišli čakati sem, ne mene.

Veronika

Jurij je kmet, sirov in neroden. Lep je, tisto že.
Ampak vi, vas bi imela še rajši ko gospoda iz
Salzburga...

JURIJ

(prijezdi od desne zadaj, razjaha, začuden gleda, Veroniki):
Iskal sem te v gradu.

Veronika

(pijano):

Jaz sem povsod! V gradu sem bila in zdaj sem tu.
Lahko greš, če ti ni prav.

Jurij

(Cirilu razdraženo):

Menih, seveda! Tudi tu ima svoje kremplje vmes.
Sveti menih! Ampak na tvojo svetost se požvižgam.
(Pokaže meč.)

S tem boš imel opravlka!

CIRIL

(zelo mirno):

Lahko noč, Jurij! Otrok tu spi! Pazita, da ga ne zbudita.

(Odide levo.)

Veronika

(gleda za njim):

Odšel je, jeli da? Pa naj gre, kakor hoče!

Jurij

(ki je gledal za njim):

Pijana si, Veronika!

Veronika

Ti si se pa streznil, ko si me iskal.. Saj te imam vseeno rada!

Jurij

Gospoda se že opravlja na lov! Tako malo časa imava.

Veronika

(se ga pijana oklene):

Tebe, vidiš, Jurij, bom imela zmeraj rada, tudi med lovom, kakorkoli in kjerkoli, zato ker si tako neumen...

Jurij

(jo objame):

Veronika!

Veronika

(pusti, da jo poljubi):

Oprosti, ne vem, kaj ravno govorim, ampak rada te imam.

JURIJ

(jo odpelje objeto čez pas, konja vodi za seboj):

Veronika, tako vseč si mi taka. Nič prevzetna in lepo domača.

(Desno v ozadju.)

VERONIKA

Špasen dečko, ta, menih, pa oni salzburški gospod, hahaha...!

(Odideta. Mir. Le Lovrenc včasih zasmrči, z gradu pa je slišati lovski rog. Od časa do časa pasji lajež.)

ARNOLD

(opira popolnoma pijanega Henrika. Od desne v ozadju. Stoka pri vsakem koraku, ker ga skele podplati.)

Tu so bili. Hercog z njimi in dobro sem videl meniha. Prekletega meniha!

Henrik:

(drži v roki nožnico namesto sablje.)

Jaz nič ne vidim.

Arnold

Saj ni nikogar več, grof! Samo ugasli ognji, vidiš..

Henrik:

Pa če bi bili?

Arnold

Bi te naklestili, kakor so mene.

Henrik:

Butec! Mi smo plemiči.

Arnold

Jaz pa meščan. Kadar imaš opraviti s kmeti, ne pomaga nič. Cepce in kose imajo.

Henrik:

Midva sva tudi cepca! Celo uro sva zastonj hodi-la do sem?

Arnold

Samo zato, da se prepričaš, da nisem lagal.

Henrik:

E, prijateljček, ko bomo nehali lagati, bo pa ko-nec z nami. Razumeš? Butec! Ti nič ne veš! — Če ne najdem tistega prekletega meniha, ki je moja babo v Gorici nahujskal proti meni, tedaj te na-klestim za oba.

Arnold

Tega sedaj ne boš mogel. Pametneje je, da me poslušáš in poveš vse vojvodi, da bo ob pravem času ustrahoval kmete.

Henrik:

Kaj naj pa naredi? Ali naj jim kose in cepce po-bere? Osel! Jaz grem nazaj. Gori v gradu mi je ena posebno všeč.

Arnold

Sara?

Henrik:

Kaj vem, kako ji je ime! Na, za vsak slučaj ti dam tole, če je tista Sara.

(Mu hoče dati denarja.)

Arnold

(preplašen):

O gospod, usmili se me! Tega pa nikar!

Henrik:

Pa ne, če nočeš!

(Spravi denar.)

Najprej me navleče in potem še denarja ne mara.

Arnold

Za Saro ne, za Saro ne, grof! Če hočeš, ti pokažem sto drugih, lepih deklet, zastonj ti jih pokažem.

Henrik:

Na, zdaj si se vsaj pošteno zlagal! Dobro! — Opiraj me! — Greva na lov, nad medveda, hahaha!

Arnold

Zapomni si! Tu je bil kmečki posvet, zaroto so kovali, da ne pozabiš povedati knezu. In o napadu mu povej, da se je vse tako zgodilo, kakor sva naprej določila.

Henrik:

Daj no mir, prekleti gobec! Mi se nikogar ne bojimo! Nekaterim izmed njih damo drobtino kruha, pa se sprejo s tistimi, ki niso nič dobili. Če to znaš, pa lahko vladaš! Amen s to rečjo! — Zdaj pa naprej! Opiraj me, ti pravim, sicer se prekucne glavni svetovavec in vodja države Ernesta Habsburškega v jarek. — K Sari!

ARNOLD

(ga opira, odhajata, odkoder sta prišla):

Sto drugih, če hočeš, gospod!

HENRIK

Dobro, pa sto drugih!

(Se zakrohotata, odideta. Zapoje hripavo pesem.)

Lovrenc

(plane iz spanja. Preplašen gleda okoli sebe, budi Foltija.)

Folti

(se zbudi, gleda):

Kaj pa je, oča?

Lovrenc

Volkodlak, ali si ga slišal? Volkodlak straši!

(Vzame nekaj vej, jih položi na ogenj, da zaplapola.)

Da si ne bo upal blizu.

Folti

(leze iz cunj):

Saj se že dani, oča! Kaj bo zdaj volkodlak!

Lovrenc

To je pa spet res! Ampak — bil pa je! Videl sem ga in slišal, kako je zarjul.

Folti

Oča, delati bo treba!

Lovrenc

Da že spet! Lačen, kaj ne?

(Vzame izza obleke kruh in sir in ga da nekaj Foltiju.)

Folti

Pa jejva!

(Jesta.)

Lovrenc

(vstaja, gre h kamnu in prične z delom. Folti se obrne in še zaspi. Iz gradu se začuje lovski rog. Gospoda gre na lov.)

T R E T J I D E L

LOV

Isto pozorišče, takoj za drugim delom. Nadaljuje se brez odmora. **Lovrenc** dela dalje, **Folti** spi. Rogovi trobijo vedno bliže, psi lajajo. Klici: „Halo, halo!“ Pri Gospe Sveti zazvonijo. Klici gonjačev. Bolj in bolj se približuje Hankina pesem. Poje „Jurjevico.“

Lovrenc

(brunda nekaj predse):

Henrik! Henrik! Tá, tá, tá, tá!

(Išče naokoli.)

Čisto sem pozabil nanj. Mrha se je šel potepat!

JURIJ

(prijezdi od desne zadaj; Lovrencu):

Ali je bila gospodična Veronika že tukaj? Saj jo poznaš?

Lovrenc

(ga mimogrede pogleda):

Odkar je volkodlak odšel, ni bilo nikogar tukaj.

Folti

(se zbudi, spravi cunje na kup in jih nese k lipi):

Še zmeraj govorite o volkodlaku, oča?

Lovrenc

Daj no mir!

Jurij

(jezdi proti sredi):

Z nikomer več ni mogoče govoriti!

JOZI

(vodi vole, ki peljejo voz iz leve v desno. Na vozu sedita HANKA in MOJCA. Pojeta veselo pesem.)

Jurij

(malomarno):

Bog daj!

Hanka

(stopi z voza.)

Jurij

Zgodnji ste, zgodnji!

Mojca

V hosto! Nekaj smrečja bo treba za steljo.

Jurij

Jozi se je pa kar udomačil pri vas!

Jozi

Zakaj bi ne pomagal, saj imam čas! V soboto ne grem v hosto drevja podirati, po smrečje pa že grem.

Jurij

Ampak jutri bo ustoličenje, danes bi res ne bilo treba delati.!

Jozi

Saj veš, kako bo! Nekaj pijanih plemičev, pa trezen knez med njimi. Saj nismo tako neumni! Če sme gospoda zadnji dan pred ustoličenjem na lov, bomo menda tudi mi smeli v hosto po steljo.

Jurij

Saj nič ne rečem! Gospoda je seveda na lovu. Kaj hoče drugega?

Jozi

Na vidiš! Mi imamo pa še druge skrbi, kajne Mojca?

Mojca

I menda!

Jozi

Kajžo postavljam, odkar je sneg skopnel. Mojca mi ne more pomagati, balo bo že pripravila. Potem se bova pa vzela.

Mojca

Jenjaj že, jenjaj!

(Juriju.)

Kaj pa, ali je veliko gospode na lovu?

Jurij

(važno):

Veliko. Vsi plemiči, cel kup žensk, potem vitez Ravbar in neka prikazen iz Salzburga. Goriškega grofa in tistega žida so pa mimogrede izvlekli iz jarka pod gradom, ko sta se prepirala, kdo je močnejši: graščaki ali meščani. — Moj oče je seveda tudi med njimi in vojvodova žena...

Mojca

Pravijo, da si ji življenje rešil.

JOZI

Zato bo Veroniko dobil.

(Požene vole, v desno z **MOJCO**.)

Jurij

(stopi s konja k Hanki):

Ali greš za njima? Z nobenim izmed vas ni mogoče govoriti.

Hanka

Saj si sam kriv! Joj!

(Stopi k njemu in mu spravi trepalnico z lica.)

Še nič se nisi umil danes, kajne?

Jurij

Saj nisem šel spat, zakaj naj bi se umival.

Hanka

Kako si bled. Kaj, če boš zbolel, kaj bo pa potem?

Jurij

Od česa pa naj zbolim kar takole?

Hanka

Veš, neumen si kot noč!

Jurij

Ti, če si zato ostala, da me zmerjaš, pa pojdi!

Hanka

No, nič ne bodi hud, saj sam veš, da je res. — Glej, to čudno železje imaš na sebi, da nisi nikomur več podoben. Vsi ljudje se ti smejejo, meni pa je tako hudo. — Ampak še malo mi ni do tebe, da ne boš mislil! Kar tako!... Jurij, jutri se pa le spet obleči po naše, no, ali boš?

Jurij

(razdraženo):

Ti kar nase poglej! Vsaj kočmajko zapni! Pa še te cokle imaš, da je res neumno...

HANKA

(se razjezi):

Ko bi ti samo toliko odpete kočemajke gledal po gradovih kakor je moja, bi pa ne bilo tako, kakor je! Saj me ni treba več pogledati! Kar še naprej zijaj tiste grajske butice, da te bo že enkrat konec, z njimi vred. Pa njihova krila in roke občuduj! Vidiš, jaz z grabljami ubijem zajca, če nam hodi v škodo, one pa še s svojimi pripravami ne! Pojdi jim pomagat! Če ne, bodo še ustoličenje zamudile!

(Odvihra v desno, grede zapenja kočemajko.)

Jurij

(z nasmehom kliče za njo):

Hanka! Hanka! Hanka!!!

CIRIL

(od desne, sreča Hanka. Preoblečen je v kmečkega fanta):

Bog daj! — —

Jurij

(malomarno):

Bog daj! Si prišel oprezovat?

Ciril

Ne. Odtod se najbolje sliši glas lovski rogov, petje pijane gospode, stokanje od dela izmučenih ljudi in živali. Odtod vidiš cokle in srebrne oklepe, zdrave in vesele obraze pa klavrne postav-pijane gospode. Zato sem prišel, da to hkrati slišim. — In ti? Še nisi tega zaslišal? Ali ne vidiš zemlje, ki čaka, kdaj boš zaoral vanjo? Ali ne vidiš, da sta sabljica in oklep prelahka za tvoja pleča? Ali ne vidiš, da te imajo za norca, da se ti smejejo, da je bil ves napad...?

Jurij

(ga prekine):

Rešil sem kneginji življenje in zato dobim Veroniko za ženo.

Ciril

Dobiš vlačugo, da! In dali ti jo bodo, ker te tako zelo spoštujejo, ker ti žid in grof goriški želita dobro, kaj?

Jurij

Ciril, nehaj, sicer ....

Ciril

Premisli, fant! Sam veš, da je res tako. Tebe hočejo s tem dekletom odtujiti tvojemu očetu, narodu pa vzeti herzoga. Z vlačugo, da!

Jurij

(proti njemu):

Ciril!

CIRIL

(mirno):

Zato sem prišel, da bi ti povedal in ne, da bi te zalezoval. Mogoče je še čas, zate in za nas. Srečno, Jurij!

(V desno.)

Jurij

(nekaj časa stoji, gleda za njim, nato stopi proti levi in kliče):

Ciril, Ciril! Počakaj! Vrne se!

VERONIKA

(prijezdi od leve v ozadju. Je v lovski obleki, z lokom, puščicami in sokolom na roki. Razigrana, vesela):

Čemu pa kričiš „Ciril“?

(Se domisli):

Ali je bil menih tukaj?

(Požene konja, v desno.)

Jurij

(ustavi konja, potegne Veroniko raz njega):

Kam si izginila danes sredi hoste, ko sva šla proti gradu?

Veronika

Ko si bil pa tako dolgočasen!

Jurij

Dolgočasen, da ! Ko sem prišel na grad, si pa sedela na kolenih tistega polizanega gospoda iz Salzbuga in ga poljubljala! Prvič si ga videla in si ga poljubljala!

Veronika

Ko je pa tako lep!

Jurij

In dolgočasen ni! Kajne? Vsedoslej si mi bila zvesta zato, ker pač nisi prišla med ljudi, med te zabavne gospode, kaj?

Veronika

Ne jezi se, Jurij! Saj vidiš, da te imam še malo rada. Zmeraj pridem tja, kamor hočeš. Danes, veš, tako slabo vidim. Cel tul strelic sem postrelila, pa še nobenega zajca nisem zadela. Pojdi, Jurij, mi boš pomagal!

Jurij

Nočem te več videti! Gnusiš se mi!

Veronika

Glej ga, glej! Saj lahko greš, kamor hočeš! Pa vzemi dečlo v coklah in rdeči ruti!

JURIJ

Ne žali je! Boljša je od nas vseh! Ona dela! — Ti si pa navadna vlačuga! Da!

(Odjezdi v ozadje desno.)

Veronika

Jurij, Jurij!

(Steče za njim. Vzame lok in hoče streljati.)

SEL

(prijezdi od leve v ozadju, skoči s konja in zgrabi Veroniko za roko, da ne strelja):

Kdo vas je žalil, milostljiva? Jaz, jaz....

Veronika

(razdraženo):

Tam, pogledjte ga!

Sel

Če želite, ga pozovem na dvoboj! Kajti jaz, z ozirom na to....

Veronika

(Zajezdi):

Da! takoj za njim!

Sel

(se prestraši):

O joj! Sedaj sem se spomnil, da se ne smem bojevati. Zakaj z ozirom na to...

Veronika

Bojazljivec!

Sel

(se prestraši):

O, ne! Z ozirom na to, mi je njegova prevzvišenost, nadškof in arhidijakon salzburški rekel: Ti se ne smeš bojevati. Ljudi spravljati s sveta je greh. Z ozirom na to....

Veronika

(jezna v ozadje desno.)

SEL

(za njo):

Strašno vas ljubim, z ozirom na to, da ste tako...

HENRIK, ARNOLD

(od leve v ozadju.)

Henrik

(odpne od sedla čutaro in pije. Nato se skobaca s konja): Človek vso noč ne spi, potem naj pa gre zjutraj na vse zgodaj na lov, seveda!

Arnold

Saj ne bo nobeden nič zadel. Ste vsi enaki. — Ali si videl Ravbarja, viteza Ravbarja! Tako pohlevno se drži, kakor kmet, kadar ga terjam za obresti. Vse imate v oblasti, grof! To je bila misel, zlata vredna!

Henrik

Saj sem ti že rekel, da ne!

Arnold

Seveda, vi ste hoteli, da bi...

Henrik

Kaj ti veš, kaj smo mi hoteli! Mar mi je vse skupaj! Samo tega meniha mi pripelji. Požirka vina

ne morem spiti v miru, preden ni pod ključem.
Zacopral me je. pa še tebe po vrhu, da sva obležala v jarku.

Arnold

In Sara me je zastonj čakala.

Henrik

Tebe? Mene!

Arnold

Mene, grof goriški!

Henrik

Mene! Pojdi k vragu! Zadnji zob so ti izbili. Hvali svojega Jehovo ali koga, sicer bi te sedajle premlatili.

Arnold

No, pa tebe! Samo ne pozabi, grof, kaj moraš danes povedati knezu. Meniha pod ključ, Jurija Šaterja pa oženiti, ker ste že bili tako nerodni, da ga niste spravili s sveta včeraj, ko so vas napadli.

CIRIL

(od desne sliši zadnji stavek.)

Henrik

Pojdi k vragu! Že sam vem, kaj je treba. Menih je moj in kneza nič ne briga...

Ciril

(stopi k njemu):

Bog daj, grof goriški!

Henrik

(osupne, stoji nepremično.)

Ciril

Žena vas pozdavlja in oba sinova, grof. Bil sem v Gorici pred desetimi dnevi.

Henrik

Mar mi je!

Ciril

Žena in otroci vam niso mar? To ni prav, grof! Sicer vas res poznajo vse dekletke in tudi kmečka dekleta, vendar se nobena ne ponaša z vami.

Arnold

(Henriku):

Daj ga! Prekletstvo Jeruzalema...

Ciril

(mirno):

In zvestega zaveznika imate! Oblasti so kristjanom prepovedale občevati z židi.

ARNOLD

(zbeži v levo zadaj):

Gott der Gerechte!

Henrik

Mar mi je!

Ciril

Grof, želim vam dobro in vsem, ki so že trpele zaradi vaše brezobzirnosti. Po ustoličenju potujete v Sveto deželo. Če boste mogli priti do tja, potem . . .

Jurij

(iz ozadja levo, na konju):

Knez bo počival tu s soprogo in gospodo!

Henrik

(zajezdi levo zadaj):

Prav!

(Cirilu.)

Midva se bova še srečala!

Jurij

razjaha, stopi k Cirilu):

To je bil grof goriški.

Ciril

Poznam.

Jurij

Ujel te bo, beži! Tvoj najhujši sovražnik je!

Ciril

Sebe samega sovraži mnogo bolj.

Jurij

Ciril, beži! Gospoda bo prišla sem počivat.

CIRIL

Trudni so že od lova! Ne boj se! Ne bom jedel in pil z vami. Med lovskimi rogovi, oklepi, sabljami in hinavščino ni prostora zame, vem. Tam, glej, kjer orje plug zemljo, kjer žanjeta kosa in srp, kjer sekira seka drevje, kjer lije pot z obraza, tam čakajo mene in me poslušajo.

(Odide v desno.)

Lovrenc

(je med tem končal delo in spravil orodje v vrečo. — Gre k Juriju):

Gospoda pride sem?

Jurij

Da, tudi vidva morata oditi.

Folti

(ki je bil med tem v drevesu, pomaga očetu, se igra s palčicami):

Oča, dajte, dajte, spet ste pozabili!

Lovrenc

(mu pokaže figo):

Vidiš jo! Zdaj pa vem, koliko znaš! Sem že vse naredil.

Folti

(leze z drevesa):

O, potem ste pa res pridni, oča!

(Mu pomaga zadeti vrečo na rame.)

OBA

(v desno zadaj):

Srečno!

Jurij

Srečno!

DVA VOJAKA

(od leve zadaj prineseta jedi, razgrneta po tleh preprogo za gospodo, nato se postavita vsak na svojo stran na stražo.)

Jurij

(pomaga deliti hrano. Rogovi, fanfare, pasji lajež.)

HENRIK, ERNEST, CIMBURGA, SEL

(prijezdijo od leve zadaj.)

Henrik

Ostali gospôdi so postregli v gozdu. Vsak čaka na svojem mestu divjačine.

Ernest

Slab lov.

Cimburga

(smeje):

Vsem se tresejo roke. Tudi vam, grof!

Sel

(Juriju):

Jaz gospodične Veronike nisem našel. Iskal sem jo in iskal z ozirom na to....

JURIJ

(jezno):

Jo bom pa jaz poiskal.

(Odjezdi v desno zadaj.)

Cimburga

O, včerajšnji junak!

Henrik

Jutri bo prejel nagrado.

Cimburga

Kakšno?

Henrik

Nevesto. Hčer viteza, ki vas je v svoji predrznosti napadel.

Cimburga

Mar veste, kdo je napadel?

Henrik

Vemo, gospa! Ravbar, roparski vitez, ki ga vse naše grožnje niso oplašile.

Cimburga

Pogumen mora biti.

Ernest

Preveč.

Henrik

Ob robu gozda čaka, kdaj ga boste poklicali in sodili.

Ernest

Pojdite ponj!

HENRIK

(odjezdi levo zadaj.)

Ernest

(ko vsi sedejo, se prično krepčati. — Šaterju):

Kaj dela vaš narod, hercog?

Šater

Čaka, knez, jutrišnjega dne. Obljub, ki mu jih boste dali, in tega, kako jih boste izpolnili!

Ernest

Pameten narod.

Šater

Samo ubožen, reven. Domovi so zapuščeni, brez ljudi. Njive porašča plevel, gozdovi so neotreb-ljeni.

Ernest

Premalo delajo!

Šater

Od ranega jutra do pozne noči! Davki so veliki, tlaka huda. Slabo se jim godi. Zato zapuščajo do-move in gredo po svetu iskat boljšega kruha.

Ernest

Svet je velik, da.

Cimburga

Zelo zabavno mora biti, tako po svetu hoditi.

Ernest

Tudi mi odidemo, predraga, čez nekaj dni. Daleč, daleč tja, kjer se je rodil in umrl naš Odrešenik.

Cimburga

Menda ne bomo mogli prav do tja.

Ernest

Se bomo pa ustavili poprej in se vrnili. Glejte, tudi tu smo se ustavili mimogrede. Čas imamo in posle rešujemo lahko na poti.

HENRIK, RAVBAR

(od leve zadaj. Ravbar je siv starec.)

Henrik

Tu je!

Ravbar

Premilostni gospod in knez, tu sem, najvdanejši ...

Ernest

Veste kaj se je zgodilo?

Ravbar

Vse vem in vi veste. Prosim milosti! Res nisem vedel, da ste vi, ki potujete. Mislil sem, trgovec je ..

Cimburga

Mislila sem, da ste vedeli, koga ste napadli. Že sem vas občudovala kot junaka. Zdaj ste pa tako ponižni.

Ernest

Sodite, grof goriški!

Henrik

Smrtno obsodbo je določil knez za vsakega, kdor bi se predrznil, napasti potnike in ovirati varno potovanje.

Ravbar

Milost!

Henrik

Smrtno kazen! Vam bomo pa prizanesli in vas celo odlikovali, za kar boste plačali 300 zlatov v državno blagajno, nekaj meni in vse davščine, ki jih bo treba plačati za poroko vaše hčere Veronike!

Ravbar

(trepetaje):

Veronike?

Henrik

Veronike, da! Šaterjev sin Jurij je rešil kneginji življenje, s čimer je zaslužil najvišje odlikovanje zase, za svojega očeta oproščenje davkov in vse svoboščine v Blažji vasi in v Pokrčah.

Šater

To bi dobil brez tega!

Henrik

Molčite, hercog! — Obljubili smo mu pa, da izpolnimo to, za kar bo prosil. Prosil je za vaše življenje in za roko vaše hčere.

Ravbar

To ni mogoče!

Henrik

To ni kazen, to je odlikovanje, grof, zavedajte se tega!

Ravbar

(se prikloni):

Zahvaljujem se vam, grof.

Henrik

(pokaže Šaterja):

To je Jurijev oče. Lahko greste k gospôdi, ki počiva v gozdu.

ŠATER

(odide, ne da bi koga pogledal.)

RAVBAR

(za njim):

Hvala, knez, za milost! Hvala, grof!

Henrik

(gleda za njima, dokler ne izgineta. Prejšnja mogočnost se izpremeni v lokavost, nagne čutaro in pije.)

Ernest

To znate, grof, piti in soditi!

Henrik

(lokavo):

In še marsikaj drugega, knez! Znati je treba! Če ga niso ubili, naj se oženi! Dvema na mah zaviješ vrat.

Cimburga

Koga naj bi ubili?

Henrik

Vašega rešitelja, gospa,

Cimburga

Mar mu res tako slabo želite, grof?

Henrik

Če bi njega ne bilo, bi bil na njegovem mestu jaz. Varneje bi bilo tako.

Cimburga

Pa zakaj bi moral pasti?

Ernest

S tem si ni vredno beliti glave, gospa!

Cimburga

Vendar bi rada vedela.

Henrik

Ni vredno! Preskromen je dosežen uspeh, da bi o njem govorili.

Ernest

Grofu goriškemu so zelo pri srcu kmetje. Napad na nas je sam pripravil in po svojem slu premočil viteza, ki nas je napadel. Samo zato, da ga je danes sodil in prisilil, da bo hčer Veroniko v zakon hercogovemu sinu.

Cimburga

Zakaj?

Henrik

Ker mu je Ravbar ni hotel dati in ker s tem zakonom kmetom vzamemo zadnjega vodnika, ker je sramota, da se mora knez zaradi kmetov obleči v njihova oblačila in od njih sprejeti oblast! Tega hočem za naprej obvarovati vašo hišo, vaše naslednike!

Cimburga

Zelo ste skrbni, grof, le pota pa katerih hodite, se mi zdijo dvomljiva. Čemu se borite s hinavščino

proti ljudem? Soprog, pravili ste mi, da hočete biti pravični, da boste dali kmetom svobodo in stare pravice. Sedaj pa delate v soglasju z grofom?

Ernest

Dejal sem vam, gospa, da je to pretežko za vas, da bi mogli prav razumeti.

Cimburga

Za ženo, ki pošteno misli, se vam zdi vse pretežko. Niti tega ji ne prisodite, da bi razumela, zakaj...

Ernest

(jo hoče pomiriti):

Gospa!

(Vojakoma.)

Naj trobijo na lov! — Pustite take misli! Za vas je lov, je potovanje in veselje, ne pa skrbi!

Cimburga

Zelo ste dobri, knez! Pa naj bo! Lov, potovanje in pozabiti na vse..

Sel

Če mi dovolite! Knez! Vi veste, zakaj sem jaz tu. Rad bi imel odgovor čimpreje. Kajti pot nazaj je tako rekoč... Ž ozirom na to bi moral...

Ernest

Se vam mogoče ne godi dobro?

Sel

O, to že! Ali...

Henrik

Da, za to sem tudi jaz. Obračunati je treba z menihom, sicer vas bo prehitel.

Ernest

Grof, preurni ste v svojih sodbah. Komu je storil slabo? Naj ga mogoče ujamemo zato, ker uči ljudi, da molijo Boga v svojem jeziku?

Henrik

Ponoči so kovali zaroto proti vam, knez!

Ernest

Dokler bomo pravični, se nam ni bati zarot in smrti. Gospa, prav imate! Prenaglili smo se z napadom.

Henrik

Knez, vi delate proti sebi !

Ernest

Nihče ne dela toliko zase, kakor jaz. Ker hočem pridobiti največ, bom pravičen in ne pojdem z vami, grof!

Henrik

Ne razumem tega!

Ernest

Nihče izmed nas ne more povsem razumeti tega, kar ste povedali vi, gospa. Vendar se mi zdi grof, midva bi morala iti med ljudi tako, da bi naju nihče ne poznal. Marsikaj bi spoznala.

Henrik

Jaz naj bi hodil med ljudi? Nikoli! Knez vlada, kakor sam hoče, in ne sme spraševati ljudi, kako je treba vladati. Sicer ne bo zase nikdar ničesar pridobil. Niti premoženja!

(Rogovi zadonijo, psi zalajajo.)

Vsi

(se odpravljajo.)

Cimburga

(Ernestu):

Hvaležna sem vam, da ste me razumeli, knez!
Hvala vam! Odslej nočem več vedeti za vašo pota,
Vse to sem vam povedala zaradi človeka, ki mi je
rešil življenje. Junak je, naj je kmet ali plemič.

VSI

(odidejo v levo zadaj.)

JOZI, MOJCA, HANKA, CIRIL

(prihajajo od desne s polnim vozom smrečja.)

ARNOLD

(pride od leve nasproti.)

Jozi

(poganja vole, zagleda žida. Prične ga plašiti ko psa):

Hov, hov! Poglejte zverino!

(Ustavi vole.)

Kaj bo dobrega, stric?

Arnold

Ali je tu prelepa gospodična Hanka?

Vsi

(se smejejo.)

Arnold

Govoril bi rad z njo. A ta je, saj vas poznam!

Jozi

Hov, hov! Beži, da te vol ne brcne!

Arnold

Nekaj zaupnega, gospodična!

Hanka

Kar povej, saj vsi lahko slišijo!

Arnold

Zaradi hercovega sina.

Vsi

(se spogledajo.)

Jozi

Sedaj boš pa kmalu nekaj dobil!

Arnold

Gospodična Veronika se je namreč zagledala v sla, lepega gospoda iz Salzburga in tako je čas, da bi kdo spregovoril za vas dobro besedo pri Juriju, hercogovemu sinu. Mogoče bi se dalo še popraviti, za majhno vsotico denarja.

Jozi

(s palico nanj):

Ti presneta božjast židovska!

ARNOLD

(beži na desno in tuli.)

Jozi

(požene vole nalevo.)

Ciril

Srečno! Šater prihaja.

Vsi

Srečno!

(Proti levi.)

ŠATER

(iz ozadja, desno.)

Glej, tako bo vsemu konec.

Ciril

Ne obupuj, hercog!

Šater

Išče jo že celo uro, ona pa objema tistega gizdali-na... Vzeti jo bo moral za ženo, poleg sem bil, ko je knez odločil.

Ciril

Torej je vendar bila vse skupaj le igra!

Šater

(gleda proti gozdu. Zagleda Jurija):

Glej, tam ob parobku je!

(Kliče.)

Jurij! Jurij!

Ciril

(čez čas):

Ne sliši! Povej mu, hercog! Vse je bilo narejeno, ne zaradi njega, ker bi njemu hoteli dobro, ampak da bi tebi vzeli sina in narodu vodnika. Hoteli so, da bi ga v boju ubili Ravbarjevi vojaki. Mislili so, da je kmet, da ne zna sukati meča. To mu povej...!

Šater

Slutil sem, da je tako! Ne bo me več poslušal in jutri bo stal ob meni, moj sin: Pri ustoličenju bo v oklepu, s šlemom na glavi. Popoldne po ob prestolu na Gosposvetskem polju prav tak ko plemiči, ki bodo klečeplazili pred vojvodo, ga prosili za denar in za fevde. Dobili pa bodo tisti, ki bodo znali podkupiti kneza, grofa... In mi? Brez moči smo.

(Odmor)

(Gleda, željno išče.)

Morda ga srečam in mu povem.

(Odide v desno zadaj.)

Jurij! Jurij!

(Šaterjev klic se oddaljuje, rogovi, pasji lajež, kriki gonjačev.)

ROK

(od desne):

Vse ovce so mi splášili z rogovi.

CIRIL

Lov se odmika od nas. Vsaj Jurija moramo rešiti.

(Oba proti levi. Za trenutek obstane.)

Dan pred ustoličenjem lovi knez — zajce.

(Oba v levo.)

POSLEDNJE USTOLIČENJE.

Iz gradu se zaslišijo fanfare. Pri Gospe Sveti prično veličastno zvoniti zvonovi drug za drugim, pridruži se jim zvonjenje cerkve sv. Petra, čisto blizu, 200 m od kamna.

LJUDSTVO

(prihaja od vseh strani. Najprej se pripodi nekaj otrok. Nekateri izmed njih vodijo s seboj PSE. Podijo se po pozorišču okoli kamna, več jih spleza na drevo, kjer ostanejo do konca ustoličenja. Ljudje se pozdravljajo z):

Bog daj!

ŽLEBNIK, OPLAZ

(od leve.)

LOVRENC

(od desne zadaj s FOLTIJEM, ki vodi s seboj PSA HENRIKA in se takoj pomeša med otroke.)

Lovrenc

(gre h kamnu, podi otroke, ljudi in pse proč.)

Presneti falotje! Proč, mrcine, da mi ne boste kamna onečedili.

(Ljudem.)

Tri dni sem delal, preden sem ga tako lepo očistil. Kajne, da je lep?

Ljudje

(se smejejo):

Seveda je!

Žlebnik

Mogoče bo še knez vprašal, kdo je bil tisti, ki je spravil z njega sto let staro umazanijo.

Ljudje

(se smejejo; še vedno prihajajo):

Sto let! Še več ko sto let!

Oplaz

Popoldne se pomešaj med gospodo na Gosposvet-skem polju, obleko boš že kje dobil! Mogoče te bodo oprostili davkov, če jih dobro podkupiš.

Ljudstvo

(se krohota.)

Lovrenc

(je že jezen. Gre med ženske.)

Gobec, toliko že zaslužim kot ti, tudi če bi moral davke od svojega dela plačevati! — To pa vam pravim, če se bo vojvodi kaj poznalo na hlačah, ko bo vstal s kamna, me nobeden izmed vas ne bo videl več pri mojem delu, ampak v Črno pojdem za rudarja.

Ljudstvo

(se zakrohota):

Dobro si se odrezal, Ovrenc!

(Lovrenc se zadovoljno smehlja ženam okoli sebe. Naprej med ljudmi neprestano gibanje, tudi kadar ne govorijo, menjavanje prostorov, mimična igra.)

CIRIL, JOZI, HANKA, ROK, MOJCA

(pridejo od leve. Bučno pozdravljanje, vendar ostanejo bolj v ospredju. Le Rok in Mojca gresta med ljudi.)

Jozi

(razločno):

Ta grmada je naša, fantje! Vina in pogače bo tudi dosti, če se pa kdo boji, da bo zmanjkalo, naj prinese s seboj!

(smeh):

Žlebnik

Mi gremo k prestolu! Tam bo večja.

Lovrenc

Saj ni res! Nobena ni večja!

Jozi

Kar k prestolu pojdi! Boš od daleč lahko gledal, kako gospoda rebulo pije, in sline boš požiral.

(Smeš. Jozi gre za Mojco med ljudi.)

Hanka

(čisto v ospredju s Cirilom):

Ali bo prišel?

Ciril

Seveda bo, Hanka! Oča mu je gotovo vse povedal.

Hanka

Kaj misliš, ali bo napravljen v kmeta ali gospoda? Veš, če bo v gospoda, me nima več rad.

SMREČNIK

(pride z obvezano glavo, LIPNIK ga nekoliko opira. Od leve.)

Hanka

(ju pogleda):

Kaj se mu je pa zgodilo?

Smrečnik

(pljune):

Pamet me je srečala!

Lipnik

Za oglom vaše hiše se je malo spotaknil, midva z Jozijem sva ga pobrala.

(Med ljudi.)

Hanka, Ciril

(se pomešata med ljudi v ospredje, na levo stran kamna.)

ŽLEBNIK, PROSEN

in še nekaj

KMETOV

pridejo od leve. Pozdravljanje z znanci.)

Lipnik

Po dolgem času spet.

Oplaz

Dolgo že ni bilo nič podobnega.

Rok

Več ko sto let nas že niso imeli za norca!

(Osuplost.)

Žlebnik

Saj se poznamo! Pa lažimo drug drugemu!

Smrečnik

Ampak zvečer bomo rajali, če se vse neha.

(Smeh.)

Oplaz

(vmes):

Ti boš pa že rajal, ti.

Jozi

Glejte, glejte! Tistegale pa poznam; od daleč je. Prav od Bele nekje.

Prosen

Bo že kmalu kaj?

Jozi

Gospoda je zmeraj počasna in zaspana.

Žlebnik

Miruj in nikar se ne prerivaj!

Folti

(ki je v vrhu drevesa):

Hercog! Hercog s kmeti.

Oplaz

Fanta tudi s seboj vleče!

Žlebnik

Iz tega ne bo nič prida!

Jozi

Kaj pa čvekaš? Kdo te je pa kaj vprašal?

Prosen

(jedko):

Saj tako ne bo treba več ustoličevati.

(Nerodno razpoloženje, pokašljevanje.)

Zabernik

(počasi):

Pomlad bo lepa, kakor kaže.

Prosen

(uporno):

Ali bo pa drugič gospoda samo sebe ustoličevala!
Sicer nas pa to nič ne briga! Zdaj je že tako vseeno.

Rok

(rezko):

Kaj je vseeno?

Prosen

Če ustoličimo kneza ali ne.

Prosen

Kaj pa se to pravi! Mi smo bili, smo in bomo svobodni!

Ljudstvo

(večina):

Tako je!

Žlebnik

Svobodni smo in volimo kneza, kakršnega mi hočemo! Kogar mi ne izvolimo, nima pravice vladati!

Prosen

Pa recite danes, da nočete Ernesta ustoličiti. Boste videli, kaj bo!

Žlebnik

Čemu bi ga ne! Boljši je, kot vsi pred njim, kar jih pomnijo naši dedje!

ŠATER

z nekaj

KMETI in

JURIJEM

(ki je v kmečki obleki, počasi, slovesno, od leve.)

GODCI

(za njimi, se postavijo na skrajno levo stran.)

Lipnik

In če se da ustoličiti, je to znamenje, da spoštujemo naše pravice.

Ljudstvo

(vrvenje, tudi posmeh, bučanje.)

Tako je!

Žlebnik

Naš hercog ima oblast in jo bo dal knezu. Knez to ve!

Ljudstvo

Tako je !

Oplaz

Kaj pa, če vas knez še razumel ne bo?

Ljudstvo

(za trenutek obmolkne, nato burni vzkliki):

Kaj to pomeni? Kdo je to rekel?

Oplaz

(jih prevpije):

Razumel ne bo naše govorice, to pravim!

Ljudstvo

(naraščajoče):

K a j ?

Rok

(rezko):

Vsak vojvoda mora biti ustoličen v slovenskem jeziku!

Ljudstvo

(burno):

Tako je ! Tako bo!

Prosen

Kaj pa, če ne bo!

Šater

(je s sinom in kmeti medtem obdal knežji kamen in poslušal zadnji pogovor):

Ljudje, poslušajte!

(Zvonovi.)

Danes bomo več ko po sto letih ustoličili spet novega kneza. Česar niso videli naši očetje in dedje, to bomo doživeli mi! Pomnite! **Svobodno, po svoji volji in v svojem jeziku** dajemo knezu Ernestu vojvodsko oblast. S pravicami, ki so bile, so in morajo biti večno svete! Nočemo vlade plemstva ali sile, temveč samo vlado poštenja in zvestobe! Tako dolgo, dokler teče ta zlati, bistri vir, tako dolgo, dokler **možje spoštujejo to prise-go**, dokler je knežji kamen v čislih, tako dolgo bo živel v prastari moči naša ponosna in verna stara pravda.

(Obrne se v največji tišini k sinu Juriju, ki stoji Hanki nasproti in jo gleda.)

Poslušaj, sin moj, svojega očeta!

Naš rod, ki tu je gospodar,
je stare pravde zvest čuvar.
Zapisal plug je v zemljo to,
pravico sveto dedovo.

Beseda moja, — roka ta,
deželo knezu izročata.

Če hoče vojvoda prestol zasesti,
h kamenu knežjemu priversti
ga mora mož iz hiše naše.

(rovaš dvigne in pokaže svojo palico)

ta s svojimi zarezi,
je naša knežja kronika;
v njej jedrnatost z jasnostjo tekmuje.
zareza vsaka znači kneza —.

To, sin, moja oporoka, je oporoka
naše hiše!

(Popolna tišina, Jurij zre očetu v obraz. Zvonjenje se ponovi z vso silo, blizu zadonijo fanfare. — Nadaljuje):

Knez je blizu! Pazite, da boste odgovarjali na vsa vprašanja jasno in razločno in da boste iz srca zapeli hvalnico Bogu, ki nam je dal novega kneza. Po ustoličenju je slovesna služba božja v cerkvi Gospe Svete, popoldne pa bo vojvoda Ernest delil na Gosposvetskem prestolu plemičem nove fevde, sodil bo, in gospoda se mu bo klanjala. V mraku bodo zagorele grmade na čast novemu vojvodi in narodu v veselje.

(Sede na kamen s prekrižanimi nogami, okoli njega kmetje. Vsi pritajeno, skoraj brez giba čakajo, gledajo v desno. Otroci na lipi stegajo vratove.)

Folti

(Čisto tiho v popoln molk):

Tu so!

(Nestrpno prestopanje. — Tedaj zadonijo fanfare z vso silo, zvonovi zazvonijo.)

VOJAKI

(z velikim praporom dežele Koroške in dvanajstimi manjšimi prapori. Ljudstvo okoli grmade se jim umika do pol pozorišča. Vojaki se postavijo v ravno vrsto, od kamna do konca pozorišča v desni.)

ERNEST

(oblečen v kmečka oblačila, počasi, slovesno. Ob njem gre HENRIK. Vojak vodi za obema kobilu in lisastega vola. CIMBURGA, PLEMIČI, DUHOVNIKI, VOJVODOVO

SPREMSTVO s **PSI**, ta in oni vodi s seboj konja, prihajajo pa vsi peš. **VERONIKA** gre s **SLOM** iz Salzburga, vitez **RAVBAR** z nekaj **VOJAKI** zaključi sprevod. Na sredi je meja med ljudstvom in gospodo, ki malomarno, celo s posmehom spremlja obred.)

Henrik

(ko gre poleg Ernesta, tik pred gledavci):

Če te žulijo čevlji, stisni zobe! Sramota za kneza, da se našemi v te kmečke cape.

(Pijano.)

Zadnji si, pomni, zadnji trpiš za vse svoje naslednike in to sem storil jaz, Henrik, grof goriški!

(Prideta blizu Šaterja.)

Šater

(v popolni tišini, mogočno, razločno):

Kdo je, ki se približuje v tako sijajnem sprevodu?

Ljudstvo

(najprej boječe, nato mogočno enoglasno):

Deželni knez je!

Šater

Ali je pravičen sodnik? Ali bo skrbel za blagor domovine? Jeli svobodnega stanu? Je častivec in varuh prave vere?

Ljudstvo

Je in bo vedno!

Henrik

(negotovo, ker je že opit, vendar ošabno):

Umakni se s tega kamna, svobodni kmet, da bo sedel nanj knez Ernest!

Šater

S kakšno pravico pa me moreš pregnati s tega sedeža?

Henrik

Če mu ga odstopiš, ti da odkupnino: Šestdeset denarjev, kobilu in vola, tvojo hišo bo pa oprostil vseh davkov in obleko, ki jo ima na sebi, bo v tvojem imenu dal revežem.

Šater

Prav! Odstopim mu ta kamen, ki je znamenje oblasti v naši deželi! In ta oblast je moja, dokler ne sedeš ti na kamen, knez! Ljudstvo je izvor moči in za vojvodo te je izvolil narod. Jaz sem samo njegov zastopnik. — Moj narod je svobodoljuben, zato izroča oblast le tebi, ki si opravljen v njegovo nošo, ki mi daješ govedo in kobilu ter s tem obljubljaš, da boš ščitil poljedelstvo, kmeta, izvor oblasti in blagostanja v deželi.

(Med tem je stopil Šater s kamna, vzel konja in govedo vojaku in ju izročil Juriju. Stopi h knezu in ga lahko udari po licu):

Udarjam te na lice v opomin! Če boš kršil svoje obljube in dolžnosti, je narod oproščen pokorščine in se ti lahko upre. Prepuščam ti zdaj kamen. Vzemi v last deželo!

(Splošen molk, vse napeto pričakuje, kaj bo.)

Ernest

(pogleduje v zadregi Henrika, končno Šaterju):

Ne vem, kaj hočeš, ne razumem tvojega jezika.

(Splošna osuplost, smrtna tišina, pri gospodi posmeh.)

Henrik

(se glasno zasmee, nato se obvlada):

Stopi tjale na kamen in zamahni na vse štiri strani neba z mečem. Govori za meno!

Ljudstvo

(se je od prvega osupnjenja nekoliko oddahnilo. Kmetje pokašljujejo.)

Ernest

(stopi na kamen, zamahne z mečem, fanfare zadonijo.)

Henrik

Tako, tako, tako in tako! No vidiš, saj gre! — Govori za menoj! Sprejel sem v last deželo...

Ernest

(ponavlja):

Sprejel sem v last deželo...

Henrik

....in narod bom branil pred sovražniki.

(Zadonijo fanfare.)

Ernest

....in narod bom branil pred sovražniki.

Šater

(vzame iz Jurijevih rok klobuk, napolnjen s studenčnico. Juriju ga poda kmet za njim in onemu drugi i. t. d. Šater ponudi knezu. Glas je tišji, trese se mu):

Pij, vojvoda, čisto studenčnico iz kmečkega klobuka. Da se boš za vse večne čase zavedal, da je tvoja moč le kmečkega izvora in v opomin, naj bo tvoje življenje skromno in preprosto, kot je kmetovo življenje. Vam, ljudje, pa naj bo to v opomin, da se zadovoljite s tem, kar vam rodi domača zemlja. Ne pijte preveč vina in ne uživajte tujih strupov, ki vas uničujejo.

Ernest

(Henriku po trenutku molka, ko ne ve kaj bi počel z vodo v klobuku.)

Was?

Henrik

Austrinken!

Ernest

(izpije. Fanfare.)

Šater

(počasi, žalostno):

Ljudje, zapojte hvalo Bogu! Dobili smo novega vojvodo, ki bo spoštoval svobodo in poštenje.

(Se razživi, obrne se proti plemstvu):

Kdor pa krivo prisega ljudstvu, kdor laže Bogu in naravi, ta naj bo preklet, naj njegov rod propade v potokih nedolžne krvi!

(Nekaj trenutkov mrtvaške tišine, ko da bi vsi slutili uresničenje prekletstva. Šater se zruši, pritajeno, skoraj tiho.)

Zapojte, ljudje!

LJUDSTVO

(se za spoznanje razgiblje. Nekaj šibkih glasov prične peti, nato se počasi pridružijo še drugi v mogočen zbor, zraven zaigra godba.)

Hvalimo, častimo Te.

Bog, naš Oče, Rešenik!

Kar tvoj rod Te prosil je,

dal si mu dobrotno vse:

Novega vodnika

pravičnega sodnika.

Hvalimo, častimo Te.

Bog, naš Oče, Rešenik!

(VOJAKI z zastavami in spremstvo se umakne v desno stran. Prevzeti gledajo molče. Nihče več se ne posmehuje. Ernest stoji na kamnu, z golim mečem v rokah, ob njem stoji na tleh Henrik. Zvonjenje narašča obenem s petjem. Šater stopi h kamnu in pomaga Ernestu z njega. Ljudstvo vzame vojvodo v svojo sredo in ga med prepevanjem pelje trikrat okoli kamna, vmes se pomešajo otroci, nato v spre-

vodu v desno. Prvi odidejo spet vojaki s prapori nato SPREMSTVO po vrsti, kakor je prišlo, nazadnje LJUDSTVO s KNEZOM, ŠATERJEM in JURJEM, ki vodi konja in govedo s seboj. Sprevod zaključijo godci.)

CIRIL, JOZI, LIPNIK, ROK

(ostanejo razdeljeni po pozorišču. Gledajo za odhajajočimi, nato vsi okoli kamna.)

Ciril

(tiho, ko se petje oddalji in ostane le še zvonjenje):

Minilo je...

Rok

Minilo je, nikoli več se ne bo zgodilo.

Ciril

Mislím, da je bilo to — poslednje ustoličenje.

Rok

Podle duše! Stal sem čisto blizu, takoj za vojaki in razločno slišal Henrika, grofa goriškega, ko je dejal: Če te žulijo čevlji, stisni zobe! Sramota za kneza, da se našemi v te kmečke cape! Zadnji si, ki trpiš za svoje naslednike, in to sem storil jaz, Henrik, grof goriški!“ Vsemu je konec! Sloge ni med nami! Samo tisto, kar bodo hoteli, nam bodo dali!

Lipnik

Vsi ljudje so vedeli, za kaj gre, vsi so čutili posmehovanje gospode. In vendar so vsi odgovarjali na vprašanja, celo otroci so peli. Mesece in mesece so se pripravljali na to.

Ciril

Včeraj smo jim preveč povedali.

Lipnik

Prav je tako! Zakaj bi vsi vsega ne razumeli! Čemu jim prikrivati resnico? Mogoče se bodo zato pobotali in se združili.

Ciril

(z upanjem):

Mogoče imaš prav!

Rok

Vsi so videli, da bi knez rad govoril po naše, pa ni znal. Še zmeraj upajo vanj, vendar ne bomo nič dosegli.

Ciril

Mogoče, Rok! Mogoče vendar! Grem. Na pôt pojdem. K ljudem, ki so ostali doma.

Jozi

Ostati moraš, da končaš vsaj tisto, kar si začel. Jurij in Hanka.

Ciril

Prav imaš, ostanem!

Lipnik

Prišel je oblečen po naše.

Jozi

Kako ga je gledala Hanka!

Lipnik

In on njo tudi.

Ciril

Ostanem. Nocoj še ostanem in jutri odidem.

Jozi

Nocoj, Ciril, da! Pri grmadi! Vsi bomo prišli, ne zaradi vojvode in plemičev, ampak zato, da bomo

skupaj. Rajali bomo, če pa pride Jurij s Hanko,
no potem pa...

(Zvonjenje preneha.)

Lipnik

Dva polovnjaka ne bosta dovolj!

Jozi

In noč bo prekratka!

Rok

Prenehalo je zvoniti. Pojdimo, fantje! Služba
božja se bo pričela.

Ciril

Srečno!

Vsi

Ne greš z nami?

Ciril

Rad bi ostal za trenotek sam ob kamnu. Zvečer
pa pridem.

VSI

Srečno!

(Na desno.)

Ciril

(stoji nekaj trenotkov nem ob kamnu. Zvonovi naznanjajo
začetek božje službe.)

ARNOLD

(pride od leve v ozadju, skrije se za lipo.)

Ciril

Niti ne sluti nihče, kaj se je zgodilo! Kamen, sto-
letna priča svobode, ostal boš kamen, spomin na
nekdanje dni.

(Se z obema rokama nasloni nanj, poklekne in se s čelom
dotakne mrzle ploskve.)

Arnold

(se čez čas nagne malomarno izza drevesa):

Kaj pa počenjaš, gospod?

CIRIL

(plane po koncu.)

Arnold

(stopi naprej):

Povsod sem te iskal, samo tam ne, kjer si.

CIRIL

Kaj hočeš?

Arnold

Jezen? Mene bi bil včeraj vprašal, pa bi ti bil povedal zastonj, kako bo. Zakaj si pa sploh prišel?

Ciril

Kaj hočeš, sem te vprašal?

Arnold

(malomarno):

Kar tako sem prišel.

Ciril

Čemu si me potem iskal?

Arnold

Govori prijazneje s človekom, ki ti hoče dobo!

Ciril

Če me misliš opozarjati, hvala!

Arnold

Opozarjati ravno ne. Samo to sem ti hotel povedati, da je grof goriški postavil na vse ceste straže in jim ukazal, naj te...
(pokaže z gibom: ujamejo.)

Ciril

Koliko zahtevaš za to poročilo?

Arnold

O, za poročilo nič! Ampak vem za pot, po kateri se lahko rešiš. Za pet zlatov gospod, za lepe, bele koralde . . . !

Ciril

Vsevprek izdajaš, podla duša! Nihče nima pravice delati proti svoji vesti!

Arnold

Delam proti vsem, ki jih sovražim, ne proti svoji vesti.

Ciril

Delaš za denar, za drugo ti ni!

Arnold

Čemu potem toliko govorjenja, če veš vse to?

Ciril

Pusti me, pojdi! Služi na moj račun, kolikor hočeš, samo mene pusti v miru!

Arnold

Samo še nekaj zlatov, moj gospod, in končal bom ta način življenja. Kesal se bom, ob Sari se bom kesal vse svoje žive dni gospod, he, he, he. Jutri, vidiš, odpotujem z njo in grofom goriškim in vsem dvorom v svojo domovino. Poplačan bom za zasluge, ki sem jih storil knezu. Nocoj pa bomo še to in ono storili, oženili hercovega sina in če ti nočeš moje pomoči, se lahko zgodi tudi s teboj . . .

Ciril

Zastonj se trudiš, mož! Nikomur nisem storil krivice. Zato me nima kdo preganjati.

Arnold

Saj sem vam dejal, da mi plačajte. Če je pet premalo, potem mi dajte šest. Za denar storim zmeraj vse po svoji vesti.

Ciril

Uboga, podla duša!

(V desno.)

Arnold

(se smehlja za njim, nato v levo v zadaj.)

GRMADA

Nekaj trenutkov je vse prazno, zvonovi so utihnili. V lipi zažvrgoli ptiček. V obeh cerkvah zazvonijo nenadoma močno zvonovi, ki oznanjajo konec božje službe.

Folti, Tomaž

(previdno pritečeta od desne. Skrijeta se za grmado. Folti drži prst na ustih, češ, da morata biti tiho.)

Folti

(čez čas):

Pa naju ni videl!

Tomaž

Kdo neki?

Folti

Ti imaš pa oči! Ali nisi videl vojaka?

Tomaž

Kakšnega vojaka?

Folti

Tam spodaj za grmom.

Tomaž

Misliš, da je naju čakal?

Folti

Kdo ve, če ne!

Tomaž

Ali zato, ker sva ušla iz cerkve?

Folti

No vidiš! Najbrže zato. Saj sedaj te že za vsako figo vržejo v grajsko ječo!

Tomaž

O, tisto pa že ne! Jaz bi graščaku kar naravnost povedal, da še dihati nisva mogla v gneči.

Folti

Beži, beži! Verjeli bi ti pa!

(Posluša ptičkovo žvrgolenje)

Ali ga slišiš?

Tomaž

Ščinkovček!

Folti

Čisto navadna taščica je.

Tomaž

Pa ni!

Folti

Pa je! No, le pojdiva pogledat!

(Po vseh štirih lezeta pod lipo.)

Kako pohlevna je! Poglej jo, tam, pod vrhom sedi.

Tomaž

Ali veš, zakaj sva midva prišla sem?

Folti

A? Saj res! Veš, slišal sem ljudi, kako so se pogovarjali, da bodo nocoj vsi prišli k tejle grmadi, pa da otroci ne smejo biti zraven.

Tomaž

Potem naju bodo napodili.

Folti

Zato sva prišla sem toliko preje, da naju nihče ne vidi. Splezala bova v drevo in jih z drevesa doli gledala.

Tomaž

Glej, pa res! Ampak, če naju dobe?

Folti

Jaz bom ôči že ušel, ti pa tudi glej, da te ne bodo ujeli. Alo, pomagaj mi!

(Drug drugemu pomagata med veje. — Od desne je slišati JURIJEV glas, precej daleč: Hanka! — Hanka! — Hanka!

Hanka, Mojca

(hitro prideta od desne.)

Mojca

(zadrži Hanko):

Tak počakajva ga no! Saj vidiš, da naju ne bo došel! Že od cerkve sem drevi za nama na vso sapo.

(Potegne jo za grmado.)

Hanka

(si briše potni obraz):

Naj le! Kar nič ga ne bova čakali! Bi pa prej bolj hitel! Saj je imel dovolj časa!

(Stopita naprej, Mojca zadržuje Hanko.)

Mojca

Ti si pa res čudna!

Hanka

Bo vsaj videl, kako je, če hodiš za kom, pa ga ne moreš ujeti.

(Prideta skoraj do levega roba.)

JURIJ

(priteče ves zasopljn za njima):

Hanka!

Mojca

Počakajva ga no!

Hanka

(zelo glasno, malomarno):

Mojca, mislim, da naju nekdo kliče!

(Se obrneta.)

Jurij

(stoji pred njima):

Skoraj bi bil dušo izgubil zaradi vaju! Od cerkve do sem sem tekel za vama. Korak pa imata, korak!

Hanka

Glej ga, koloburnika, pa bi naju poklical! Midve nimava zadaj oči.

Mojca

Hanka!

Jurij

Poklical, saj!

(Si briše pot z obraza.)

Ob glas bi bil skoraj prišel!

Hanka

Ko je pa tako močno zvonilo. Kaj pa vpiješ takrat, kadar zvoni.

Jurij

Ti osat, ti!

Mojca

Ampak res . . .

Hanka

Gospoda že gotovo sedi za mizo, ti pa letaš za nama. Še ostankov ne boš več dobil, če še bolj tečeš nazaj, kakor si sem.

Jurij

Počakaj, da se vsaj oddahnem! Mar mi je pojedina!

Hanka

Glej ga, glej! Herzogov sin, pa še na pojedino ne gre! Kaj pa ti je potem mar? Samo večerna ženitev? Ali naj greva mogoče za družici?

Jurij

(oponaša):

Greva, greva, da! To bi rad vedel, kam gresta, ko so vsi drugi ostali pred cerkvijo.

Hanka

(v zadregi):

Hm, hm . . .!

Mojca

Jaz tudi ne vem kam. Kar potegnila me je iz cerkve, nato pa čez polje, da sem jo komaj dohajala.

Hanka

Saj ni res! Čisto počasi sva šli.

Jurij

(smeje):

Zato si pa tako spaljena v obraz! — Hanka, vso mašo sem te gledal.

Mojca

Ta pa tebe. Dvakrat sem jo sunila pod rebra.

Hanka

(jezno):

Saj ni res!

Jurij

Oblekel sem se čisto tako, kot si hotela. Zdaj mi pa povej, če me imaš še kaj rada.

Hanka

(molči.)

Mojca

(veselo):

Tak daj mu no povedati, da ga imaš! Seveda te ima, Jurij!

Jurij

Hanka, razumi me vendar! Še malo mi ni več mar za tisto grajsko. Kar sram me je. Tebe bom vzel. Hanka, tebe, pa nobene druge. Nocoj, pri grmadi se vzameva! Daj, pozabi na vse, kar je bilo!

Hanka

(zaihti):

Tega bi se lahko že kedaj prej spomnil!

Jurij

(jo prime za roko):

Hanka, nikar ne jokaj, tako zelo te imam rad. Je li, da nisi več huda name, Hanka?

Hanka

(iz ihtenja preide v smeh, odkima):

Mm.

Jurij

(navdušeno):

Hanka! Nocoj se vzameva, pa če se ves svet podre!

MOJCA

(veselo):

Vzameta se? Jurij! Vzela se bosta, Hanka!

(Ne ve, kaj bi.)

Ljudem grem povedat! Nazaj tečem in jim povem, da bodo vsi prišli h grmadi!

(V desno, izgubi ruto, jo pobere in teče nazaj.)

Jurij

Hanka!

Hanka

Jurij!

Jurij

Vidiš, pa je spet vse dobro, kajne! Veš, take neumnosti sem uganjal, da mi je kar nerodno pred teboj.

Hanka

Nikar ne misliiva na to.

Jurij

Ko bi ti vedela, kako sem bil neumen!

Hanka

Saj vem, Jurij!

Jurij

Ciril mi je prvi povedal, da me imajo za norca, pa mu nisem verjel.

Hanka

Jaz sem vedela to že pred tremi meseci, ko si začel hoditi za tisto prismodo.

Jurij

Ko bi ti vedela, kaj mi je vse povedala. Da ima Ravbar grad in kaj vem kaj še vse. Ravbar je bil zmeraj proti nama.

Hanka

Saj je bil oče še nekam pameten!

Jurij

Seveda je bil! Pa so ga vseeno speljali na led. Vojvodo je napadel in obsodili so ga, da mora dati hčerko meni za ženo. Jaz sem mislil, da delajo vse to samo zato, da bi meni ustregli. Ampak so me imeli za norca. Ubiti so me hoteli.

Hanka

(prepadena):

Ubiti?

(Gresta do grmade in sedeta na veje, ki leže še naokoli.)

Jurij

Ubiti, ubiti! Mislili so: „Kmet je, saj se ne bo znal bojevati!“ Zato so me pa poslali knezu nasproti, še preden ga je Ravbar napadel.

Hanka

(vneto poslušaj):

Ampak ti si jih, kajne!

Jurij

Dva sem prekucnil s konja in kneginji rešil življenje. Grofu goriškemu in tistemu židu pa to ni šlo v glavo. Ciril je slišal, kako sta se včeraj pogovarjala: „Če ste bili tako nerodni, da ga niste ubili, ga pa oženimo. Narod brez vodnika tako in tako nič ne pomeni.“ Včeraj zvečer pa so mi oče vse to povedali.

Hanka

Kaj boš pa naredil z njim?

Jurij

Kaj bom naredil? Če bi bila vredna greha, bi oba ubil. Tako bom pa tebe vzel in vsa gospoda s knezom vred ne bo mogla kmalu do sape.

Hanka

Samo zato me boš vzel, da do sape ne bodo mogli?

Jurij

Hanka, saj veš, da sem te imel zmeraj rad, danes pa še najbolj. Veš, tako napihnjem sem bil, da sem mislil, da bom postal graščak, če se oženim z njo. Saj me še rada nikoli ni imela. Dokler je samo mene videla, je še šlo. Kakor hitro pa je prišel tisti polizanec iz Salzburga, je že za njim norela. Še Henrik ji ni bil preslab.

Hanka

To je dobro, da si se ob pravem času zbrihtal.

Jurij

Če bi ne bilo Cirila, bi se ne bil.

Hanka

Seveda, mene pa tako in tako nisi nikoli vprašal za svet.

(Od daleč zadonijo fanfare, zvonovi pri Gospe Sveti zazvonijo.)

Jurij

(po trenutku molka):

K prestolu gredo.

Hanka

(vstane):

Tam bi moral biti, Jurij!

Jurij

Saj vse vem, kako bo. Kup gospode bo žlobudralo za denar in za milost. Dobil bo tisti, ki je znal Henrika in višjo gospodo podkupiti z ženskami ali denarjem. To so ljudje, ki svoje žene in hčere dajejo za fevde, to se pravi, za nekaj zemlje in za nekaj sto kmetov, ki jih bodo potem po svoji volji izkoriščali. Vidiš, naokoli pa stojijo prav tisti kmetje in niti tega ne razumejo, da jih prodajajo, Vidiš, Hanka, dobroto drugih ljudi sodimo po svoji dobroti.

Hanka

Zato pa je bilo tako!

JURIJ

(vstane):

Pojdiva, Hanka, nekam daleč, da ne bova slišala zvonjenja in trobljenja. — Ko bodo pa zagorele grmade, se vrneva in poveva ljudem...

HANKA

(vesela, se primeta za roke.)

Tomaž

(pokuka z lipe, gleda za obema):

Ti, Folti, ali si ju slišal? Vzela se bosta.

Folti

(moško):

Prava reč! Koliko se jih je že!

Tomaž

(se spet skrije

Pst! — Z voli gredo!

JOZI

(pripelje z voli od desne polovnjak vina. Na vozu je še jerbasa z mesom, nekaj vrčev, kruh koli, kladivo, drva. Okoli voza pomagajo **LOVRENC**, **SMREČNIK** z obvezano glavo, **PROSEN** in **ZABERNIK**. Voz zapeljejo do srede.)

Lovrenc

(jeclja):

No, kdo je gledal? Ali nisem rekel, da je kamen čisto dobro očejen! Knezova zadnjica še malo ni bila umazana, ko je vstal in mahal s sabljo po zraku.

VSI

(se smejejo.)

Lipnik

Ovrenc je gledal ves čas samo na knezovo zadnjico.

Zabernik

Za čast mu je šlo!

Jozi

Fantje, kar na delo! Kam hočemo zapeljati polovnjak?

Lipnik

Tjale v stran, da nam ne bo v napotje.

Jozi

Dobro!

(Zapelje voz s sodom v levo, tako, da je pipa obrnjena proti gledavcem. Izpreže vole.)

ZABERNIK

Jih bom kar takoj peljal nazaj.

(Odžene vole v desno.)

Lipnik

Kaj se pa prerivaš, Ovrenc! — Povej nam no rajši, kako je bilo s tisto grofico!

VSI

(se zasmеjejo. Nekateri):

Saj res! Daj no! Povej!

Lovrenc

(zelo važno):

O grofici?

VSI

Da, da! Povej no!

Lovrenc

(v tišini, zelo važno in resno, ljudje pa se zabavajo pri tem):

Grofica, da! Rada me je imela. Jaz pa njo tako, za silo. Saj veste, kako je z ljubeznijo!

(Smeh.)

Le smejte se, le! Rada me je pa le imela, kaj pa je to takega. Mislite, da grofice nimajo rade! — Potlej sem pa odšel iz tistega kraja. Dela in za-

služka je bilo povsod dovolj. Zaradi ženske pa tudi ne moreš pustiti vsega!

(Zalostno.)

No in čez eno leto je skočila z okna v grajsko mlako, tako hudo ji je bilo za meno . . .

(Skoraj ihti. — Krohot. — Jezen prime za delo.)

Jozi

Zdaj pa na delo, fantje! Najprej postavimo različne!

VSI

(prično postavljati različne, blizu voza s polovnjakom. Pod vsakim različjem napravijo manjši ogenj.)

Lipnik

Nocojšnjega večera se pa veselimo.

Smrečnik

Saj bo tudi nekaj vreden! Toliko ljudi že dolgo ni bilo skupaj, kakor jih bo nocoj.

Jozi

Ampak vsi naši ne bodo prišli.

Lipnik

Seveda, nekaj jih je šlo že domov, tisti, ki so od daleč.

Jozi

Pa tudi tistih, ki so ostali, ne bo vseh.

Lipnik

Nekaterim se je res zamerilo zadnjič ponoči, ko jim je šater povedal resnico.

Smrečnik

Resnica zmeraj bode v oči.

Prosen

Če bi Jurija ne bilo, bi bilo vse dobro. Drugi bi se tako in tako ne upali rogoviliti.

Jozi

Jurij! Jurij! Le kaj bo z njim!

Prosen

E, pusti ga! Naprej sem vedel vse te reči. Saj nismo prišli sem radi njega. Kar tam pri gospodi naj ostane in se s plemiči, vojvodo in tisto svojo napije, da ju zvečer še poročiti ne bodo mogli.

Lipnik

Pri ustoličenju je bil pa le po naše oblečen.

Prosen

Saj je bil še vojvoda, pa bi on ne bil!

Jozi

Ovrenc, pojdi pogledat, če je grmada v redu!

Lovrenc

(ki je stal ob strani in gledal):

Zakaj bi moral jaz vse narediti? — No, pa grem, naj bo!

(Popravlja grmado.)

ZABERNIK

(od desne in **NEKAJ LJUDI** od vseh strani. Prihajajo počasi in vsak takoj prične pomagati pri delu. Na različne načine nabodejo meso, zakurijo ognje in prično peči.)

Zabernik

Ljudje so mi pravili, da Ciril pride.

Jozi

Seveda pride!

Prosen

Če ga ne bodo ujeli.

Lipnik

Tisti grof ga menda pošteno zalezuje. Na vse ceste je postavil svoje vojake.

Jozi

On pa čez travnike in skozi hoste. Pa naj ga ujamemo, če ga morejo!

Lipnik

Mislím, da si ga tudi ne upajo. Nas je preveč, da bi nas grofovi vojaki ukrotili, če bi se kaj takega zgodilo.

Smrečnik

Takrat bi pa udarili!

Prosen

Saj imaš že sedaj obvezano glavo.

Smrečnik

Je še bolj na varnem.

Lipnik

(Prosenu):

Njegovi glavi pa kar mir daj! Sva se že midva z Jozijem dovolj pobrigala zanjo.

(Smeh.)

Smrečnik

To bi še komu drugemu prav prišlo!

OPLAZ

(od desne):

Bog daj!

VSI

O, Oplaz! Odkod pa ti?

Oplaz

S polja. Kmalu bo konec. Nekateri se ne morejo več premagovati. Goriški grof je kar mimogrede nekajkrat nagnil čutaro.

Lipnik

Ali je dosti naših tam?

Oplaz

Ne preveč. Nekaj radovednežev, drugače pa sami tuji. Šater in vitez Ravbar prideta kmalu sem. Jurijsa pa ni tam in pravijo, da se bosta z Veroniko kar ob našem ognju vzela.

Jozi

(začudeno):

Jurijsa ni tam?

Lipnik

Tu ga tudi ni.

Oplaz

Vsi mislijo, da je tukaj. Tudi Ravbarjeva hčerka misli priti sem, potem pa pojmeta oba najbrže k prestolu. Ravbar jo mora dati Juriju.

Prosen

Škoda za hercoga.

Oplaz

Naši otroci ga ne bodo več razumeli.

Prosen

Mogoče bodo pa takrat že vsi enako govorili.

Jozi

Kmet — ne bo nikoli tako govoril ko plemič in plemič nikoli tako kot kmet, pa če si bosta morala izmisliti nov jezik!

Vsi

Tako je!

(Zmeraj VEČ LJUDI prihaja. Pozdravljanje, mimični pogovori skupin, živalna razgibanost, veselje.)

GODCI

(pridejo od desne, bučno pozdravljanje. Od prestola se zasliši glas fanfar, ki oznanjajo konec ceremonije.)

Oplaz

Konec je!

Jozi

Fantje, zaigrajte!

Lipnik

(Joziju):

Kod pa tvoja Mojca hodi?

Jozi

Ali je še ni? Saj res!

Godci

(ob grmadi zaigrajo, ljudje po taktu godbe korakajo, se smejejo, vendar še ne plešejo.)

ROK in CIRIL

(od desne, še preden godci nehajo. Pozdravljanje.)

Lovrenc

(je popravil grmado in se pomešal med ljudi.)

Rok

Veliko vas je že.

Ciril

(Joziju):

Pravijo, da Jurija ni bilo ob prestolu. Ali ga je kdo videl?

Lipnik

Nihče izmed nas.

Jozi

Mojce in Hanke tudi ni od nikoder.

Šater in nekaj kmetov

(pridejo od desne.)

Šater

(Cirilu):

Pozdravljeni! Veliko vas je!

Vsi

Bog daj, hercog!

Jozi

Pa nismo vsi.

Rok

Nekateri so odšli domov, drugi pa nočejo med nas.

Šater

Pozdravljen, Ciril! Ali se ne bojiš?

Ciril

Čemu bi se bal! Če ni mogoče iti po cestah, grem po travnikih.

Šater

(skrbno):

Jurija nisi videl?

Ciril

Nikjer. In tudi izmed teh ljudi ga ni nihče videl.

Šater

Gospoda je že močno pijana. Knez je takoj po ceremoniji odšel, nihče ne ve, kam. Poroko pa morajo proglasiti danes.

Smrečnik

Glejte! Pri Gospe Sveti že gori grmada.

Šater

Koliko časa že! Zažgali so jo ob belem dnevu.

Lipnik

No vidite! Tako je z rebulo in žlahtnimi vini! Dan zamenjaš z nočjo.

(Smeh. — Zvonovi v obeh cerkvah zazvonijo.)

Šater

(v molku):

Večer zvoni!

(Tišina.)

Ciril, prišel je čas. tudi naša grmada mora zagoreti.

Ciril

(stopi v največji tišini h grmadi, zasliši se nekaj udarcev po kresilnem kamnu, grmada zagori. Ljudstvo stoji nekaj trenutkov v nemi tišini. Nikdo prične peti „Hvalnico Bogu“. — Ko pesem utihne):

Videli in slišali smo, o čemer so nam pravili očetje. Marsikdo je upal, da bo drugače, da bo spet tako, kot je bilo nekdanj, ko je bila pravica še sveta in je vsakdo spoštoval Boga in prisego. Ampak kljub temu ne smemo biti žalostni. Dobil smo novega vojvodo, zahvalili smo se Bogu

zanj. Upamo vanj, da bo vojvodi dal moč, izvrševati njegovo prisego, in nam milost, sprejeti dobrote ter ohraniti svobodo. — Takoj po nocojšnjem večeru odidem na pot. Skušal bom popraviti, kar se je zgodilo včeraj. Spet se moramo vzljubiti med seboj, sinovi z očeti in očetje s sinovi. Povejte to tudi vi vsakemu, ki ga boste srečali: Najprej ljubezen in potem — svoboda.

(Molk.)

Šater

(tiho, težko):

Složni bodimo, ljudje, da, složni! Da bodo naši otroci bolj ko mi deležni nekdanjih pravic in svobode. Vitezi Langemetali so med obredom na Gosposvetskem polju žgali grmade. Mordaksi bi morali kositi travnike; pa je zgodnja pomlad in so samo s kosami mahali po zraku, vitezi Ravbarji so oplenili kmetsko hišo, ki ni plačala še vse desetine. Glejte, tako razdejanje bi vladalo v deželi, če bi ne bilo vojvode. Ernest je mogočen vladar. Vsega nam bo dal, kar je obljubil, le složni moramo biti, da bomo mogli terjati obljube.

(Čez čas.)

In še nekaj: Nocoj bom moral dati svojega sina Jurija Ravbarjevi hčerki, ker sam tako hoče in ker tako hočeta vojvoda in grof goriški. — Če se vam bo odtujil, izberite drugega hercoga.

Prosen

(po nekaj trenutkih molka):

Hercog, preveč se bojiš zanj, da bi se odtujil zaradi ženske. Ne bo se! Samo tako bo ostalo, kakor je bilo: Kmet je zmeraj podložen gosposdi.

Jozi

(vmes):

Ne začenjaj na novo prepira!

Šater

Zdaj pa naj zaigra godba, zaplešite, pijte in jejte, bodite veseli. Jaz grem. Utrujen sem ... Srečno!

Ljudstvo

(se razgiblje, radovedno povpraševanje.)

Ciril

Ostani, hercog!

Rok

Ne hodi!

Šater

Moram poiskati sina. Srečno!

(Hoče proti desni.)

Vsi

(pritajeno):

Srečno!

MOJCA

(priteče od desne vsa zasopljena prav ko hoče Šater oditi
Pozornost.)

Dober večer!

Šater

Odkod pa ti tako pozno?

Mojca

Ves večer vas iščem.

Šater

Koga?

Mojca

Vas vseh.

Šater

Čemu neki?

Mojca

Ob prestolu sem mislila, da boste, in ko vas tam ni bilo, da ste šli na grad po vino, pa zagledam naenkrat, da že gori grmada. — Jurij in Hanka sta že tukaj, kajne?

Vsi

(se začudeno spogledujejo.)

Šater

Jurij in Hanka?

Mojca

Seveda! Zato sem vas pa iskala, da bi vam povedala. Vzela se bosta, nocoj pri grmadi. — Ne glejte tako nejeverno! Vzela se bosta, da! Po maši sta se pa zmenila.

Jozi

Vzela se bosta?

Šater

Saj ni mogoče!

Lipnik

Vzela?

Smrečnik

... se bosta?

Jozi

Ohcet! — Poroka! — Zaigrajte, fantje!

(Vriskanje.)

Godci

(zaigrajo. Vsi prično plesati. Šater ostane spredaj s Ciri-lom in Rokom. Nekateri prižigajo bakle, jih vihtijo in plešejo okoli grmade. Pri Šaterju so starejši možje. Pijejo. Lovrenc toči in sam pridno pije, jedo, vriskajo. Silna ži-vahnost.)

ERNEST

(pride medtem preoblečen v kmeta od leve, se pomeša med ljudi in jih opazuje. Skupina fantov se postavi v ospredje, dva se uležeta na tla in poskušata drug drugega odriniti z nogami. Spet dva druga se stojе vlečeta za sredinca i. t. d. Ernest poizkusi to in ono s fanti brez be-sede in vse premaga. Začudenje.)

Lipnik

Odkod si pa ti?

Smrečnik

Ne zna govoriti.

Ernest

(se jim smeje.)

Prosen

Močan pa je! — Čigav pa si?

Smrečnik

Preteti koloburnik, če te sam ne spravim v koš, te bomo pa vsi skupaj!

(Smeh. Ernesta prerivajo, brani se jim, počenjajo razne neumnosti.)

Rok

Po vseh gorah gore že kresovi.

(Vriski.)

Lipnik

Naš je največji.

RAVBAR

(prijezdi od desne ves preplašen, hrup pojenja, le Lovrenc ob strani še poje. — Razjaha, Šaterju):

Hercog, kje je vaš sin?

Šater

Povedali so mi, da bo kmalu tukaj.

Ravbar

Hercog, rešite me!

Šater

Kaj se je vendar zgodilo?

Ravbar

Izginila je. Hčerke Veronike ne morem najti. Na smrt me bodo obsodili. Mislili bodo, da sem jo skril. Pomagajte mi, moram jo najti!

JURIJ in HANKA

(prideta objeta čez pas od leve zadaj, po sredi med ljudmi. Začudenje, radostno vznemirjenje.)

Jurij

Tu sem, vitez! Prihranite si trud! Ne iščete svoje hčerke, ker ni vredna vaše skrbi. Izpijte na njeno zdravje kupo vina in na zdravje njenega drugega moža. Jaz vzamem Hanko!

(Vriskanje.)

VOJAK

(v diru k Ravbarju):

Vitez, našel sem jo!

Ravbar

(hlastno):

Kje?

Vojak

Povedali so mi. Zbežala je s slom salzburškega arhidijakona.

Ravbar

Na smrt me bodo obsodili!

Jurij

Nagni kupo, vitez!

(Vriskanje, vsi okoli Jurija in Hanke.)

Lovrenc

(prinese nekoliko natreskan kupo vina Ravbarju, ki jo do dna izpije.)

RAVBAR

(in za njim **VOJAK**, odjezdita proti desni.)

Jurij

(stopi k očetu in mu poda roko.)

Oče, šele včeraj sem vas prvič poslušal.

(Cirilu.)

Hvala, ti Ciril!

(Godba, vriski, ples, petje, pitje, Šater stoji s Cirilom in možmi ob strani pri sodu in vsak izpije po eno kupo. Ernest pleše s Hanko.)

HENRIK

(pride z **VOJAKI**. Popolnoma pijan, obkroži vso skupino z vojaki, ki naperijo sulice proti ljudem. Ljudje nenadoma onemijo. Henrik stoji z golo sabljo v rokah proti ljudem.)

V imenu gospoda, gospoda vojvode in kneza, Ernesta Habsburškega! Izvedeli smo, da se med vami skriva ubegli menih in odpadnik prave vere, po imenu Ciril.

(Molk s spogledovanjem.)

Naj stopi naprej in se preda, da sprejme zasluženno kazen in zadosti pravici.

(Pokašljevanje.)

Jozi

(skozi zobe):

Ženske v sredo!

(Žene in dekleta gredo boječe v sredo, naokoli se postavijo fantje in možje.)

Šater

(stopi proti Henrik):

Grof goriški, med nami ni nikogar, ki bi bil odpadnik prave vere. Zmotili ste se! Mogoče pri kakšni drugi grmadi.

Henrik

Hercog, sramota je za vas, da s svojim ugledom branite take ljudi! Naj stopi naprej, sicer bomo uporabili silo!

(Mrmranje.)

Jozi

Fantje, zdaj pa ....

Ciril

(stopi naprej):

Ne prelivajte po nedolžnem krvi zaradi mene!

(Čisto k Henrik.)

Tu sem, grof! Česa želite od mene?

Henrik

Aaaa! Poglejte ga! Kakor zajec na zimo je spremenil svojo obleko, da bi ga lovci ne ujeli. Ampak lovci so ljudje, zajci pa zajci! Nisem se zmotil, hercog.

Ciril

Česa želite, sem vas vprašal, grof! Spet ste pijani, da komaj stojite na nogah!

Henrik

Kar žri, žri! Prepozno! Žrl si me, odkar sem te spoznal! Zdaj pa za nekaj časa v Salzburg, da ti izprašajo vest! Tam krivoverce po novem sežigajo, — a?

(Da znamenje vojaku, ki stopi naprej, da bi odpeljal Cirila. Ljudje se zganejo, vznemirjenje. Hočejo udariti, obstopijo Cirila in odrinejo vojaka.)

Ernest

(stopi iz njihove srede):

Grof goriški!

Ljudstvo

(osupne, umakne se nazaj.)

Henrik

Knez?

Ernest

Česa želiš, te vprašuje ljudstvo?

Henrik

Pravice, knez!

Ernest

V mojem imenu?

Henrik

Drugače bi bilo treba prelivati kri. Tvoje ime pa...

Ernest

Obljubil sem jim, da bom pravičen. Sam si mi potem razlagal obred. Kaj ti je storil človek, ki ga hočeš ujeti?

Henrik

Saj vendar veš, vojvoda! Salzburg!

Ernest

Tu sem jaz gospodar! Salzburg naj gleda nase!

Henrik

Salzburg je močan, vojvoda!

Ernest

In zahrbtn. Jaz sem pošten in močnejši.

Henrik

Potem, potem dovoli, da izpolnim tvoj drugi ukaz.
(Ljudem.)

Med vami je hercogov sin in Ravbarjeva hčerka
Veronika, ki ju po ukazu gospoda, gospoda....

Ernest

... moraš poročiti. Tudi tu si prepozen, grof! Skoraj bi bil potegnil še mene s seboj

Henrik

(osupel):

Ne razumem, vojvoda!

Ernest

Vidiš, tam stoji s svojo nevesto. Vse, kar si koval, ti je spodletelo, grof!

Henrik

(cinično):

In tebi, knez? Si se naučil vladati po pravici? V tej obleki se te je prijelo?

Ernest

Videl sem narod, kako je vesel in pošten. Mi pa, ki vladamo, smo dostikrat drugačni, kajne, grof goriški?

Henrik

Vojvoda, veliko veš! Jutri odidemo naprej v sveto deželo, pa mi boš spotoma še kaj povedal, če ne bom rajši zavil domov v Gorico, k svoji Sari.

Ernest

Smiliš se mi, grof! Ne vem, kaj bi ti svetoval. Mišlim pa, da bo najbolje, če ostaneš tukaj.

(Vojakom.)

Vojaki, pijte in veselite se z ljudstvom. Tudi vam, grof, bo to boljše delo, ko pogovori o poštenju.

Ljudstvo

(zavriska, godba zaigra. Vojaki se zapodijo k sodu, Lovrenc jim toči. Henrik še ne ve prav, kaj bi.)

ARNOLD

(pridrevi pijan od leve, kriči):

Dajte mi meč! Dajte mi meč!

Vsi

(spet obstanejo, radovedno gledajo, kaj bo.)

Arnold

(se ustavi pred Henrikom):

Tu si, grof goriški! Daj mi meč, da te ubijem!

Henrik

Ne dam!

(Stisne meč trdneje v roki.)

Arnold

(meče denar izza obleke pred Henrika):

Tu imaš svoj denar, hinavec! Odpeljal si mi Saro, vzal si mi najdražje, kar sem imel na svetu.

Henrik

(jezno):

Plačal sem ti za ujo!

Arnold

Lažeš! Obljubil si, da boš, pa si mi dal tri zlate premalo!

Henrik

Pet sem ti jih dal!

Arnold

Dva si mi dal!

Henrik

Še pri ženskah boš barantal?

Arnold

(jokaje):

Grof, saj je vsemu konec! S prebito glavo leži v jarku pod gradom. Poslal si jo k sebi na dom, v Gorico, toda konji so se splašili pod gradom in ubila se je.

Henrik

Ubila se je? — Denar nazaj!

Arnold

Tu, vsega sem ti stresel! Zame nima življenje več pomena. Ubil te bom in se obesil!

Henrik

Prijatelj Arnold! — Ne bodi žalosten! Oba je zadel enaka nesreča.

(Jokavo.)

Pojdi, izpila bova kupo rebule!

(Odpelje Arnolda k sodu, kjer pijejo vojaki.)

Čemu bi se morila!

(Pijeta.)

Združiva se v žalosti. Jutri pa v Sveto deželo!

(Kmalu se zvrneta po tleh, popolnoma pijana.)

Ljudstvo

(se zakrohota. Godba zaigra, vsi veselo zaplešejo. Ernest stopi s Cirilom v ospredje.)

ERNEST

Bodi zvest Kristu in svojemu vojvodi! Samo salzburških rok se varuj! Vsak svojo oblast imamo! Toda njihovo božje kraljestvo postaja svetovno, meni nevarno. Ti edini si ostal zvest veri in Bogu.

(Si podasta roke. — Vojakom):

Pojdimo v grad! Predaleč smo že od teh ljudi.

(Oidde proti desni, zadaj med ljudmi.)

VOJAKI

(za njim. Dva vojaka neseta HENRIKA, dva pa ARNOLDA.)

VOJAK

Tadva ne bosta mogla jutri na pot v Sveto deželo.

(Odide.)

Ljudstvo

(ki se je umaknilo vojvodi.)

Slava knezu!

(Henriku in Arnoldu se posmehujejo.)

Jozi
Ciril je rešen!

Smrečnik

Živela Jurij in Hanka!

(Godba, ples. Jurij pride pit kupo vina. Medtem **SMREČNIK, LIPNIK, PROSEN** in **OPLAZ** odidejo skrivaj s Hanko v levo.)

Jurij

(gre nazaj, jo išče):

Kje je Hanka? — Hanka?

Jozi

(vmes):

Nevesto so ti ukradli, Jurij!

Ljudstvo

(smeh, vriski):

Nevesto! Ukradli so jo!

Jozi

Poiskati jo moramo! — Pri Razborniku rajamo naprej!

VSI, razen Cirila, Roka in onih dveh v drevesu, se razpršijo na vse strani. Beganje po pozorišču. Možje odidejo počasi v levo, smeje, veseli.

Jurij

(ne ve, na katero stran bi šel, zagleda Cirila. Gre k njemu.)

FOLTI, TOMAŽ

(zlezeta z drevesa, proti levi.)

Jurij

Zahvaljen, Ciril! — Ti greš na pot?

Ciril

Bogu hvala! Grem.

Jurij

(težko):

Takrat sem pričel misliti, ko si mi dejal: ona dela, ti pa poslušajš lovske rogove... Ciril, kadarkoli se boš spet vrnil, pridi k nam.

Ciril

Vendar tvoja zmota ni čisto poravnana, Jurij! Razšli so se sinovi sprti z očeti, očetje s sinovi. Vsak po svoje bodo delali in se prepirali. Tako nas bo lažje uničiti... Med svojimi bomo imeli izdajavce in gospoda se bo naših sporov veselila. — Grem na pot, da to popravim. Pa tudi ti moraš popraviti in tvoji otroci tudi, dokler ne bomo spet — svobodni.

JURIJ

Ciril, pozdravljen na vsej poti!

(Mu da roko, težko odide proti levi.)

Rok

(Cirilu):

Kam greš?

Ciril

Na pot. Tu me sedaj ne potrebujejo! Srečni in veseli.

ROK

Jaz pa grem za svojimi ovci. Tole kričanje jih je gotovo preplašilo. — Kadar ne boš več vedel, kaj se je zgodilo, zakaj in kedaj, tedaj potrka na vrata moje koč. Stari Rok te bo poznal do konca in bo vedel vse do konca.

(Mu da roko, v desno. — Vriskov in godbe ni več šlišati. (Oddaleč fantovska in dekliška pesem: „Gor čez izaro“.)

Ciril

(sam):

Nobenega trenutka ne smem zapraviti v življenju.
Sam sem, pot pa je dolga.....

(Odide med gledavce naprej v vas. Ves čas ga spremlja pesem, dokler ne izgine.)

K O N E C

NAVODILA IGRSKIM VODJEM.

Predvsem naj povem, da se mi zdi vnaprej, kako bodo številni igrski vodje naših odrov zmajevali z glavami, ko bodo brali igro. Ta in oni jo bo odložil, češ, da sploh ni misliti na to, da bi jo uprizorili v njihovi vasi, da je pretežko, lotiti se večmesečnega dela, da ni toliko igravcev, da so veliko vprašanje konji, voli, obleke, posebno pa dvomljiv uspeh.

Dvoje moram povedati najprej. Da je to prvič ljudska igra, ki jo je mogoče igrati uspešno le na prostem (nekoliko spremenjeno tudi na zelo velikih in tehnično dobro opremljenih odrih, kar je pa dosti težje in je uspeh dvomljivejši) in drugič da to ni igra ene, temveč dveh, treh vasi morda cele doline, obsežnega okraja, ki je po legi ali kakorkoli zaključena celota. — Ljudska igra, v kateri nastopa 100 do 200 oseb, ki jo je treba igrati kakor uči že od l. 1954. „Ljudski oder“. Ne gre za teatrsko popolnost in priučeno nenaravno podajanje, ampak za preprosto vživetje in enostavno, razumljivo igranje. Tako naj kmeta igra kmet, gospoda pa „gospod“, uradnik ali vaški učitelj.

Ker pa je nemogoče, v eni vasi dobiti zadostno število dobrih igravcev, ampak jih je treba dobiti iz treh, štirih ali več vasi, je razumljivo, da je pogoj vsemu delu dobra organizacija.

Najsposobnejši v dolini naj postane glavni igrski vodja in naj določi kraje, ki pridejo pri uprizoritvi v poštev. Vsak kraj dobi potem svojega režiserja. Po natančnem posvetu med glavnim in krajevnimi režiserji o načinu igranja, o pozorišču, o igravcih naj vsak izmed krajevnih režiserjev išče med znanimi ljudmi najsposobnejših.

Izbira igravcev je tako druga, najvažnejša zadeva. Išči-te ljudi, ki so po svoji notranjosti in zunanosti podobni Šaterju, Juriju, Cirilu, Ernestu, Hanki, Henriku i. t. d. Ša-terja n. pr. naj ne igra mlad fant, ki mu je brado treba šele prilepiti, ampak starejši mož, ki je mogoče igral že pred desetimi leti. — Ljudstvo izbirajte med pevci, takimi, ki so se pri vojakihi naučili jezditii, in takimi, ki znajo ple-sati. Čim bolj pestra družba ljudi po obrazih, velikosti in obnašanju, tem resničnejša, tem bolj živa bo igra. — Izmed ljudi naj ne bo nihče našminkan, kvečjemu lasulje z dol-gimi lasmi do vratu naj imajo moški. Glavne igravce pa bo treba označiti tudi z dobro masko.

Ko so po neprestanih medsebojnih režiserskih posvetih in primerjavah med posameznimi igravci, ki bi prišli morda za isto vlogo v poštrev, zbrani popolnoma discipli-nirani in sposobni ljudje, je treba določiti najmanj 6 in-spicijentov, to je ljudi, ki ne igrajo, ampak pomagajo pri uprizoritvi režiserjem, pred uprizoritvijo pa zberejo po-trebne rekvizite in opravijo druga dela, ki jih režiserji ne bodo mogli.

Skušnje se vršijo najprej krajevno in sicer z glavnimi igravci. Pri teh skušnjah gre za popolno znanje vloge (še-petavca ne bo, kvečjemu, če ga spravite v lipo) za glasno (igra na prostem!), pravilno izgovarjanje (ki vpoštevaa pri Lovrencu ali pri točnejši karakterizaciji ljudstva dialekt le za spoznanje) in za glavno kretanje. Da vsak igravec doj-me tehniko igre zunanje in notranje.

Po teh skušnjah naj se ob večerih in nedeljskih popol-dnevih zberejo najprej glavni igravci na prostoru, kjer se bo igra vršila, kjer naj glavni režiser opili in odstrani ne-dostatke ter ustvari popolno skupnost in skladnost igre.

Jedru glavnih igravcev se pridruži ljudstvo, ampak nujno šele potem, ko glavni igravci igro popolnoma obvla-dajo. Istočasno pa naj se ljudstvo nauči obeh pesmi (izšli

sta kot priloga igri), koroških in sploh slovenskih narodnih plesov, skupne izgovorjave besedila (IV. del!) in godci igranja. Izmed godcev kaki štirje nastopajo na odru, medtem ko naj bo v ozadju dobra godba (II. dej.), ki spremlja igranje godcev na odru, petje „Hvalnice Bogu“ in že tedaj znane pesmi „Gor čez izaro“.

Prostor, kjer se igra, mora biti v ravnini ali naravno nekoliko vzvišen nad prostorom, ki je določen za gledavce. V prvem primeru pa je treba najti za gledavce vzvišen prostor. Mogoče je postaviti tudi amfiteatralno tribuno, vendar je naravno dvignjen prostor boljši. Na prostoru za igranje mora rasti drevo (**ne kulisa!**) Edina kulisa v vseh petih delih je knežji kamen, ki je bil v resnici visok 41 cm in širok 58 cm. Zelo važno je ozadje. Najboljše je naravno zarasla živa meja s 4 izhodi. Ozadje se da tudi umetno zasaditi z vejevjem, **nikakor pa ne sme biti kulisa.**

Pri izberi je treba paziti tudi na akustiko. V posameznih primerih je mogoče montirati zvočnike. Če se igra vrši zvečer, so zelo važni reflektorji, igra dneva in noči.

Potek dejanj naj bo v vsakem primeru hiter in živahen, da se vedno iz nebistvenih oznak kaže bistvo in jedro igre, da vse odgovarja in pojasnuje vprašanje: „Zakaj je bilo to poslednje ustoličenje?“ — Prizorov ni, tudi odmorov, ne. Časovno razliko med dejanji je treba izpopolniti s prehajanjem slušnih efektov konca in začetka vsakega dela, s klici, zvonjenjem, godbo, petjem. Godba, ki prepleta vso igro, pa naj bo: petje, ples, lovski rogovi, škripanje voza, goreča grmada, vriski in žalostno pomenkovanje, jedro pa je življenje, ki veže besede in stavke, misli, značaje in usode v celoto.

Igravci in režiserji, ki bodo dojeli to harmonijo, bodo uspeli.

Vprašanje sugestivnega igranja noči, če se igra vrši podnevi, je nekoliko kočljivejše. Treba je prepričevalnega igranje, da to uspe. Mogoče pa je to spremeniti kakor bo v posameznih primerih celo potrebno, da se črtajo nebstvene malenkosti (n. pr. ražnje).

Mimogrede opozarjam na malenkosti, ki jih je mogoče prezreti. To, da naj bodo grmada in ognji postavljeni v primerni razdalji od gledavcev, da naj bo les suh, da se ne bo preveč kadilo (taka malenkost utegne dosti škoditi!), da naj bodo jezdec izvežbani, okretni, konji pohlevni. Ljudstvo pa naj bo pisano, živahno po zunanosti in kretanju. Govorjenje naj spremlja z neprestanim kretanjem, prerivanjem, menjavanjem prostorov. Veliki in majhni naj bodo med njimi, z dolgimi lasmi in porasli, razoglavi in pokriti, bos in obuti, s konji, na katerih so prijezdili h ustoličenju od daleč, s psi, ki se igrajo z razposajenimi, živahnimi in preprostimi otroci. Tudi v obleki naj bo čim večja pestrost, le kmetje imajo podobno obleko, ki je bila tedaj v navadi. Igra pa se vrši v zgodnji pomladi, na kar je treba vedno misliti. Zato so bos le redki, najbolj revni in utrjeni razcapanci.

Največje težave utegne prizadevati slehernemu odru vprašanje oblek. Toda tudi to se da zelo poenostaviti. Važno je, da se tega zaveda vsak režiser, ko prične igro učiti. V dveh mesecih, ki sta za vse priprave in učenje nujno potrebna, je mogoče skoraj vse izdelati doma preprosto in enostavno. Viteške oklepe iz lepenke, kmečke obleke iz grobega domačega platna ali današnje nekoliko prikrojiti, gosposke iz raznega cenenega blaga, sulice, loke, puščice, zastave pa kratko in malo izdelati iz lesa, papirja ali blaga. Za glavne osebe pa se dajo dobiti obleke kje na posodo.

Obleke iz tedanje dobe so takele:

Kmetje nosijo sive ali črne suknjiče, ki segajo do kolen. Na glavah imajo sive (ali črne) širokrajne klobuke. Srajce so iz grobega domačega platna, hlače so ozke, segajo do kolen in so pod koleni prevezane. Vsi svobodni kmetje nosijo palice, ki so znamenje oblasti. Tako je napravljen Šalter, kasneje Jurij, Ciril, ko se preobleče, fantje, ki pa to obleko spremenijo, da so n. pr. brez suknjičev ali razoglati, brez palic in podobno. Rok ima ob pasu čutaro, torbico in rog, v rokah pa pastirsko palico. Godci so fantje s stariimi instrumenti (dude, piščali). — Dekleta oz. žene imajo dolga, široka krila, do vratu zapete kočemajke, z rutami okoli vratu in na glavah. — Ciril ima kot menih benediktinsko obleko.

Rudarji nosijo mešanico najrazličnejših oblek, Karakterizirajo naj jih temna barva in enaka temna pokrivala.

Gospoda nosi znane viteške obleke, kakor so naslikane n. pr. v Grudnovi Zgodovini slovenskega naroda, str. 215. Str. 250 je Henrikova praznična obleka, v kateri nastopi konec II. dela in v IV. delu pri ustoličenju. Sicer je v viteški obleki. V isti knjigi, str. 243, so ženske obleke, ki jih je nosila gospoda v tedanji dobi. Tako je opravljena Cimburga. Ob prihodu naj bo njena obleka nekoliko drugačna, ker je na potovanju. — Na str. 247 je slika Ernestova. Tak je ob prihodu, v I. delu in na lovu. Pri ustoličenju ima sivo suknjo, siv plašč, rdeče prevezane opanke, na glavi siv klobuk, prevezan s sivo vrvico. V rokah nosi kmečko palico. — V V. delu je prav tak kot ostali kmetje. — Veronika je napravljena kot Cimburga. Lovska obleka je ista. Označuje jo predvsem lok in tul s strelicami. — Sara ima na sebi gizdavo mešanico gosposkih oblek in je pretirano okrašena z zapestnicami in ovratnicami. — Ravbar in sel salzburškega nadškofa sta v plemiških oblekah.

Vojaki (glej str. 215) imajo sulice, ščite, meče, čez pleča loke in za pasom tule s strelicami.

Žid Arnold nosi predpisano obleko, posebno t. zv. pileus cornutus, šiljast klobuk, ki je žide ločil od kristjanov in ki ga noben žid ni smel zamenjati z drugim pokrivalom.

Konjsko opremo je treba poenostaviti. Prav tako 12 praporov in 2 velika prapora.

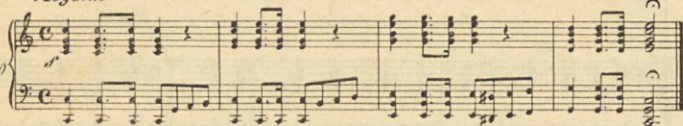
Glasbeni vložki za „Poslednje ustoličenje.“

1. Fanfara .

Marija Tomec

Mogočno

Klavir
(Harmonij)

2. Jurjevica.

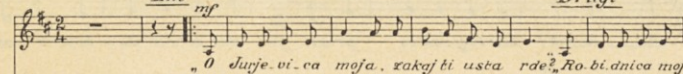
Marija Tomec

Živahno

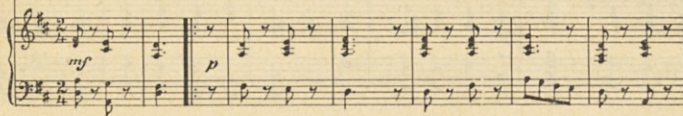
Eni *mf*

Drugi

Petje

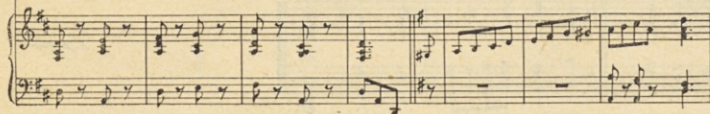
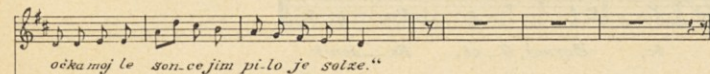
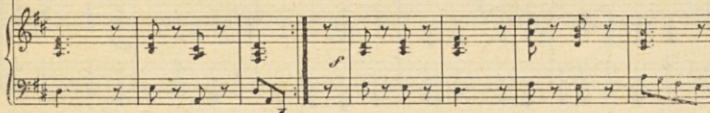
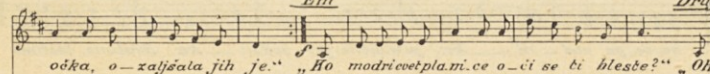

Klavir
(Karin)

Eni

Drugi

3. Hvalnica Bogu.

Slovesno

Matija Tomec

Petje

f
Hva-li-mo, ča-sti-mo te, Bog naš, O-če,

Harar
(Harm.)

mf
Re—še-nik! Kartvoj rod te prosil je dat si mu do—brotno use
mf

sf
no-ve-ga vod—ni—ka, pra-vič-ne-ga sodni—ka. Hvalimo, častimo
sf

te, Bog naš, O-če, Re—še-nik.

E. Dittler

„L J U D S K I O D E R“

List za poglobitev našega igranja.

Ustanovljen l. 1934.

V dosedanjih letnikih je prinesla ta strokovna revija v zaključenih številkah jedrnato osvetlitev in pogumno razčiščenje neštetihi perečih teatrskih vprašanj, kakor: delavska igra, govorski zbor, vzgoja igravcev, igra pod milim nebom, vesela igra in commedia dell'arte, lutkarstvo, osnove slovenske ljudske igre, proslave, smiselni igrski izbor za vse igralsko leto itd. itd.

Poleg številnih strokovno pisanih in tehtnih člankov vsebuje vsaka številka še naslednja zaglavja: Obzornik, Razgledi, Razgovori, Pomenki z igralsko družino, Pozorišče, Kaj bi igrali, Nove igre, Strokovna knjižnica, Kaj se igra (statistika predstav po naših ljudskih odrih; ocena delovanja naših Narodnih gledališč). Poleg tega prinaša revija tudi krajše odrske tekste za razne proslave itd.

*

To revijo si bo naročil vsakdo, ki se količkaj zanima za ljudsko igro in teater sploh. Imeti pa jo morajo poleg igrskih vodij vsi igravci in igravke!

*

S štirimi zvezki naših „Ljudskih iger“, ki izidejo vsako leto, velja mesečnik „Ljudski oder“ za vse leto samo Din 60.—. Mesečnik „Ljudski oder“ brez iger pa velja letno samo Din 30.—.

ZALOŽBA LJUDSKIH IGER, LJUBLJANA.

študijska knjižnica

DZ 886.3

BRENK, F.:

Poslednje

„L J U

1. zv.: Thuyse
misterij. Poslo2. zv.: Timm
legenda v tre
Din 12*).3. zv.: Colla
dejanjih. Poslo4. zv.: Brenk
janjih iz časa5. zv.: O. Romuald, SLOVENSKI PASIJON. Prolog, 14
slik in zaključni zbor. Po rokopisu škofjeloške pasijonske
procesije iz 1721 priredil Niko Kuret. Cena Din 20 (za na-
ročnike Din 15). — Glasbeni vložki (uredil msgr. Stanko
Premrl) cena Din 10.6. zv.: Šuster-Drabosnjak, IGRA O IZGUBLJENEM
SINU. Prolog in sedem nastopov. Priredil Niko Kuret. Cena
20 (za naročnike Din 15).7. zv.: DVE DUHOVNI IGRI (Anima, Theophilus). Poslo-
venil oz. priredil Niko Kuret. Cena Din 20 (za naročnike
Din 15).8. zv.: Salamon, VRATA. Adventna in božična igra v pe-
tih slikah. Poslovenil Jože Vovk. Cena Din 20 (za naročnike
Din 15).9. zv.: P. Benoit, BOŠTJAN IZ PREDMESTJA. Predigra
in šest slik. Poslovenila Ksenija Jelšnikova. Cena Din 20
(za naročnike Din 15).10. zv.: Vrhovčeva-Smasek, BURKA O JEZIČNEM DOH-
TARJU. Po starofrancoski farsji o advokatu Pathelinu. Cena
Din 20 (za naročnike Din 15).11. zv.: Herwig, VELIKONOČNA IGRA. Pet slik. Poslo-
venil Jože Vovk. Cena Din 20 (za naročnike Din 15).12. zv.: Petančič, IGRA NAŠE FARE. Cena Din 20 (za
naročnike Din 15).

Nadaljnji štirje zvezki izidejo v letniku 1935-36.

IZVEN ZBIRKE:

Ghéon. TRI MODROSTI STAREGA WANGA. Kitajska
igra v štirih slikah. Poslovenil Niko Kuret. Cena Din 8*).Pri cenah, označenih z zvezdico, imajo naročniki 10 odst
popusta.

ZALOŽBA LJUDSKIH IGER, LJUBLJANA.

821.163.6-2

1036070

COBISS o